

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra Politologie

**Procesy tranzitivní spravedlnosti v Guatemale po skončení vnitrostátního
ozbrojeného konfliktu**

Diplomová práce

Autor: Bc. Markéta Melicharová

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – latinskoamerická studia

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Špičanová, Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí práce Mgr. et Mgr. Lence Špičanové, Ph.D. za cenné rady a za trpělivost při vedení této práce. Zároveň chci poděkovat i mému manželovi za trvalou podporu během studia.

Anotace:

MELICHAROVÁ, MARKÉTA. Procesy tranzitivní spravedlnosti po ukončení vnitrostátního konfliktu v Guatemale. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2016, 77 s.

Diplomová práce

Předmětem této práce je proces rekonciliace v Guatemale po skončení ozbrojeného vnitřního konfliktu, zejména fáze bezpečnosti a spravedlnosti, kterou představují mechanismy tranzitivní spravedlnosti. Tyto procesy by měly obětem konfliktu poskytnout práva, na která mají nárok. Tato práva jsou definována jako: právo na pravdu, právo na spravedlnost a právo na odškodnění. Primárním cílem této práce je zjistit, v jakém rozsahu byla tato práva poskytnuta obětem guatemalského vnitrostátního konfliktu a výsledek porovnat s doporučeními Comisión de Esclarecimiento Histórico, která působila v Guatemale v letech 1997 až 1999. Sekundárním cílem je posoudit míru završení fáze bezpečí a spravedlnosti v rámci postkonfliktního rekonciliačního procesu a snaha o analýzu příčinných faktorů stavu guatemalské přechodové spravedlnosti. Získaná data pomohou formulovat odpověď na výzkumnou otázku: v jakém rozsahu byla poskytnuta práva obětem guatemalského vnitřního ozbrojeného konfliktu?

Klíčová slova: Guatemala, ozbrojený vnitřní konflikt, rekonciliace, tranzitivní spravedlnost, práva obětí

Annotation:

MELICHAROVÁ, MARKÉTA. *Processes of transitional justice in Guatemala after the end of internal armed conflict*. Hradec Králové: Faculty of Philosophy, University of Hradec Králové, 2016, 77 pp.

Diploma Thesis

The subject of this diploma thesis is process of reconciliation in Guatemala after the end of internal armed conflict, mainly the phase of security and justice which is represented by mechanisms of transitional justice. These processes should provide rights to victims which they have the right to. These rights are defined as: right to truth, right to justice and right to reparation. The primary aim is to find out how extensively were these rights provided to victims of internal armed conflict in Guatemala and to compare the result with recommendations of Comisión de Esclarecimiento Histórico which was working in Guatemala between 1997 and 1999. The secondary aim is to judge the extent of completion of phase of security and justice as a part of post-conflict reconciliation process and effort to analyse causal factors of state of transitional justice in Guatemala. All information gained will help to formulate the answer to research question which is: how extensively were provided rights to victims of internal armed conflict in Guatemala?

Key words: Guatemala, internal armed conflict, reconciliation, transitional justice, rights of victims

Obsah

Úvod.....	8
1. Teoreticko-metodologická východiska práce.....	13
1.1 Rekonciliace.....	13
1.1.1 Fáze rekonciliace	16
1.1.2 Nástroje a cíle rekonciliace	18
1.1.3 Respekt.....	19
1.1.4 Pravda.....	21
1.1.5 Spravedlnost.....	22
1.2 Tranzitivní spravedlnost.....	25
1.2.1 Motivace.....	26
1.2.2 Předmět tranzitivní spravedlnosti	28
1.2.3 Limity tranzitivní spravedlnosti	29
1.2.4 Struktura tranzitivní spravedlnosti.....	30
1.2.5 Aktéři tranzitivní spravedlnosti	31
2 Ozbrojený vnitřní konflikt (1960-1996).....	37
2.1 Oběti.....	44
2.2 Viníci.....	47
2.3 PAC a guerilla	48
2.4 Genocida nebo ozbrojený vnitřní konflikt?.....	50
3 Rekonciliační proces (1996 – současnost)	53
3.1 Zákon o rekonciliaci a struktura trestního systému.....	55
4 Doporučení CEH a REMHI	60
4.1 Pravda.....	63
4.2 Rozšíření informací o minulosti.....	66
4.3 Spravedlnost.....	67
4.4 Násilná zmizení a spravedlnost.....	70
4.5 Odškodnění	70
5 Výsledek porovnání doporučení a skutečného stavu.....	72
Závěr	77
Seznam použitých zdrojů	80

Neodporovati zlu? Odporovati mu ze všech sil, věda, co je toto zlo, nejprve ze sebe samého. - Především mu nenadržovati. Odporuj zlu, nebo bys mu pomáhal. Odporuj zlu, budiž zlo trestáno, aby se necítilo pánem světa!

Josef Čapek, „Psáno do mraků“

Úvod

Guatemala se přes třicet let stala dějištěm střetu mezi vládou a levicovými guerillovými skupinami, sloučenými pod Guatemalskou národní revoluční jednotu (*Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca* – URNG). Tento vnitrostátní konflikt, který probíhal v letech 1962 – 1996, zem ekonomicky, infrastrukturálně a především morálně zdecimoval. Oficiálně je guatemalský konflikt označován jako „ozbrojený vnitřní konflikt“ (*Comision de Esclarecimiento Histórico* - CEH), nicméně Amnesty International ho spíše pojmenovává jako „vládní politiku vraždy“ (*government policy of political murder* – Adams 1990).

Podle Závěrečné zprávy CEH je za 93% veškerých nehumánních a násilných činů spáchaných během konfliktu zodpovědná strana státu, strana guerilly by se měla zodpovídat odhadem za 3% těchto zločinů. Mezi tyto zločiny patří genocida, násilná zmizení, vraždy a mučení civilního obyvatelstva včetně žen a dětí. Hledání „viníků“ a „obětí“ v rámci guatemalského rekonciliačního procesu se tedy zdá být nikterak složitou věcí, ovšem opak je pravdou. Na jedné straně stojí tábor bývalých a současných vládních představitelů, popírajících válečné zločiny, bagatelizujících obvinění vůči nim a prosazujících název konfliktu „ozbrojený vnitřní konflikt“. Na druhé straně jsou přeživší mayští obyvatelé, stojící na okraji společnosti, popisující kruté masakry indiánů, a jejich představitelé trvají na tom, aby byl vnitrostátní konflikt nazýván jiným jménem - genocida. A někde uprostřed je guatemalská společnost, pokřivená lety strachu a vnitřní zradou Civilní domobrany (PAC – *Patrullas de Autodefensa Civil*).

Pojmenování viníků, obětí a definování trestných činů je předmětem tranzitivní spravedlnosti, „*soudních procesů, očištění a reparací, které se odehrávají po přechodu z jednoho politického režimu na jiný*“ (Elster 2006: 15). Tyto procesy, jejich protagonisté a posuzované činy guatemalského vnitrostátního konfliktu jsou předmětem této práce. Tranzitivní spravedlnost je nutným předpokladem k tomu, aby se mohla postkonfliktní společnost posunout dále v procesu budování společenské reintegrace a celkové rekongiliace (Huyse 2003: 20). Povinností státu je zajistit, aby se v rámci tranzitivní spravedlnosti dostalo obětem takových práv, na která mají nárok podle Mezinárodní úmluvy o lidských právech. Jedná se konkrétně o právo na pravdu, spravedlnost a odškodnění. Tato práce bude také zjišťovat, do jaké míry guatemalský stát tuto svou povinnost v otázce spravedlnosti splnil.

Post-konfliktní společnosti latinskoamerického regionu naložili s tranzitivní spravedlností různě: procesy s představiteli vojenského režimu, kteří byli odsouzeni k vysokým trestům (Argentina), generální amnestií, která byla pod mezinárodním tlakem anulována, přesto k potrestání zločinů dodnes nedošlo (Chile), amnestií zahrnující činy obou dvou stran během interního konfliktu (Uruguay), či generální amnestií, přestože (nebo protože) Komise pravdy prokázala 92% účast vlády na zločinech během občanské války (El Salvador) (Villa 2007: 2-5).

Rekongiliční proces v Guatemale je něco, co je na míle vzdáleno rekongiličnímu ideálu, jak jej vnímají autoři, kteří se touto problematikou zabývají. Cesta „od rozdělené minulosti ke společně sdílené budoucnosti“ (Bloomfield 2003: 12) si nerozumí s výsledky analýzy Panamerické komise pro lidská práva (*Comisión Interamericana de Derechos Humanos – CIDH*), podle které osm z deseti potomků guatemalských mayských indiánů je podvyživených, obecně mayská populace trpí sociální exkluzí, je poznamenána vysokou úrovní kriminality, výjimkou nejsou „zmizení“ obyvatel spojená s organizovaným zločinem a v neposlední řadě rabování mayských památek (CIDH 2016). V zemi, kde jsou veřejné lynče často jediným způsobem, jak se domoci jakési pseudospravedlnosti (GAM 2013), kde byla exemplárním způsobem zavražděna antropoložka Myrna Mack, aktivistka bojující proti imunitě vojenských představitelů, o osm let později byl brutálně zabit biskup Gerardi, hlavní iniciátor projektu o historické pravdě *Guatemala: Nunca Más*, v této zemi je „*snaha o budování lepších vztahů s dřívějšími nepřáteli*“ (Bloomfield 2003: 12) něčím,

co ještě zřejmě nedozrálo. Sestra zavražděné Myrny Mack, Helen Beatriz, nazývá guatemalskou rekongiliaci jednoduše jako „neexistující“ (Mack Chang 2005: 175).

Dohledem nad mírovým procesem byla pověřena politická mise OSN na obranu míru MINIGUA. Působila od listopadu 1994 a její činností bylo jednak dohlížet na plnění dílčích dohod, podepsaných v roce 1994 (dohoda o respektování lidských práv, časový plán mírových vyjednávání, řešení násilných odsunů během konfliktu, dohoda o založení Komise pravdy o porušování lidských práv a násilných činech), a jednak připravit podmínky pro dodržení budoucí mírové dohody. Po jejím podepsání v roce 1996 se podílela také na odzbrojení guerilly a destrukci minových polí (OSN). V zájmu postkonfliktní rekonstrukce sestavila Komise pro objasnění historických události (CEH - *Comisión para el Esclarecimiento Histórico*) závěrečnou zprávu, *Memoria del Silencio*, která obsahuje mimo jiné řadu podrobných doporučení, kde se zmiňuje potřeba zřízení mechanismů, které zajistí odškodnění obětem a to, že historie bude pravdivě zaznamenána, budou posíleny snahy o vzájemný respekt v rámci celé společnosti, proběhne spravedlivé vyšetřování zločinů spojených s veřejnými činiteli a reforma armády. Řadu závazků obsahují také samotné mírové smlouvy *Acuerdos de Paz* a zpráva *Recuperación de la Memoria Histórica* (REMHI).

Guatemala se v mírových smlouvách zavázala podpisem státních představitelů splnit závazky vůči obětem vnitřního konfliktu, a tato práce se zaměří na komparaci těchto závazků s výsledky analýzy empirických dat guatemalské reality.

Při hledání operační definice tranzitivní spravedlnosti bude jako teoretické východisko použita klasická práce Jona Elstera *Rendición de cuentas. La justicia transicional en perspectiva histórica*. Ten nejen definuje jednotlivé aktéry procesů přechodové spravedlnosti, ale zabývá se i jejich motivací, rozlišuje vykonávání přechodové spravedlnosti na různých úrovních a prostřednictvím různých institucionálních forem.

Primárním cílem je tedy nalézt odpověď na výzkumnou otázku: v jakém rozsahu byla v rámci tranzitivní spravedlnosti poskytnuta práva obětem guatemalského vnitrostátního konfliktu? Jedná se o práva obětem, jak je definuje rezoluce OSN 60/147 z 16. prosince 2005, která ukládá zajistit obětem právo na spravedlnost, odpovídající odškodnění a pravdu (OSN 2005). Teoretický základ pomůže identifikovat použitá

opatření sloužící k zajištění práv guatemalským obětem a ty pak budou komparována s požadavky definovanými v závěrečných zprávách národních či mezinárodních komisí působících v Guatemale, ale také se závazky, pod které se podepsaly obě strany konfliktu v Mírových dohodách v roce 1996. Výsledná zjištění pomohou následně formulovat odpověď na výzkumnou otázku. Sekundárním cílem této práce je pak pojmenovat faktory, které byly rozhodující pro celkovou (ne)úspěšnost guatemalské přechodové justice.

Strukturálně je práce vymezena do tří částí. První část je teoretická, vymezením výše zmíněných konceptů rekonciliace a přechodové spravedlnosti je nalezena operační definice, jejímž prostřednictvím proběhne operacionalizace získaných dat. Tato definice poskytuje návod, podle kterého lze poznat zkoumaný jev a odlišit ho od ostatních jevů, návod, který tvoří spojnici mezi obecnou definicí a samotnými daty (Dočekalová et al. 2010: 42). Operační definici poskytující vymezení pojmu rekonciliace a jeho obsahu dává řada autorů, ale především je sledována struktura souborné práce *Reconciliation after violent conflict. A Handbook* (Bloomfield et al. 2003). Výchozím bodem pro konceptualizaci přechodové spravedlnosti, obětí, viníků a trestných činů je práce *Rendición de cuentas. La justicia transicional en perspectiva histórica* (Elster 2006). Tato práce definuje konkrétní jevy tranzitivní spravedlnosti a takto konceptualizované fenomény bude možné poté identifikovat v empirických datech získaných studiem relevantních zdrojů, jako jsou závěrečné zprávy komisí zabývajících se problematikou spravedlnosti a právy obětí.

Analytická (praktická) část rozpoznává jednotlivé rekonciliační procesy a procesy přechodové spravedlnosti v guatemalské realitě. Oběti guatemalského konfliktu jsou oběťmi zločinů během ozbrojeného konfliktu, proto budou pro přehlednost a pro usnadnění při formulaci odpovědi na výzkumnou otázku tyto procesy organizovány do jednotek, které odpovídají definovaným zločinům proti lidským právům během ozbrojeného konfliktu podle OSN (OSN 2011):

1. procesy řešící genocidu
2. procesy řešící válečné zločiny
3. procesy řešící násilná zmizení
4. procesy řešící zločiny proti lidskosti

V poslední, třetí části, dojde k propojení předchozích dvou oddílů komparací, tedy srovnáním skutečnosti s obecnými teoretickými předpoklady a také s konkrétními předpoklady a doporučeními vyjádřenými ve třech dokumentech: v Mírových smlouvách *Acuerdos de Paz*, v Závěrečné zprávě CEH a ve zprávě *Recuperación de la Memoria Histórica*. Pro sledování míry naplnění závazků guatemalského státu vůči obětem konfliktu byla zvolena taková kritéria, která korespondují s právy obětí stanovenými mezinárodní úmluvou, tedy s oblastmi spravedlnosti, pravdy a odškodnění, a s požavky pro tyto procesy, které vyplývají z teoretického základu. Aktivní politika státu v rámci vyšetřování chování představitelů státu a armády během ozbrojeného vnitřního konfliktu je komparačním kritériem pro oblast spravedlnosti. V oblasti pravdy je sledovaným kritériem aktivní politika státu při identifikaci obětí a zjištění osudu zmizelých osob a snaha o rozšíření pravdivých informací o minulosti. V oblasti odškodnění je zkoumaným kritériem aktivní politika státu směrem k dosažení odškodnění obětí na základě rovnosti a transparentnost celého procesu odškodnění. Na základě tohoto srovnání bude možné vyvodit možné příčiny úrovně, jaké dosáhla Guatemala v uspokojení práv obětí po třicetiletém vnitřním ozbrojeném konfliktu.

1. Teoreticko-metodologická východiska práce

Práce je koncipována jako jednopřípadová studie, která používá existující teorie k tomu, aby představila konkrétní případ, na jehož základě může případně poukázat na ne/funkčnost takových teorií v určitých opomíjených oblastech (George, Bennett 2005: 75). Položená výzkumná otázka: v jakém rozsahu byla v rámci tranzitivní spravedlnosti poskytnuta práva obětem guatemalského vnitrostátního konfliktu? vyžaduje seznámení s údaji na dvou úrovních. Teoretickou úroveň představují teorie rekonciliace a přechodové spravedlnosti. Způsob představování jednotlivých teorií dodržuje postup směrem od obecného ke konkrétnímu, dolů po „žebříku všeobecnosti“ (George, Bennett 2005: 77). Obecný koncept zde představuje rekonciliace, která zahrnuje čtyři podtémata: léčení ran, pravdu, spravedlnost a odškodnění (Bloomfield 2003: 23). Zahnutí představení celého rekonciliačního konceptu do teoretické části, ač stručné, je nezbytné pro jasnou představu o kontextu, ve kterém procesy tranzitivní spravedlnosti probíhají. Protože se tato práce nezabývá rekonciliací jako primárním předmětem, cílem úvodu do rekonciliace je, spíše než soupis mechanismů a nástrojů, nabídnout polemiku různorodých pohledů na tuto problematiku.

Teoretické pojetí rekonciliace bylo převzato z řady akademických textů (Bloomfield 2003; Huyse 2003; Kriesberg 2007; Cole 2007; Dwyer 1999; Galtung 2001; Crocker 2004; Beristain 2005) a základem pro teorii přechodové spravedlnosti byla práce Jona Elstera (2006), akademické texty, které se touto problematikou zabývají a mezinárodní legislativa zabývající se právy obětí obecně a poté právy obětí během ozbrojeného konfliktu. Kromě teoretické úrovně jsou dalším požadavkem na údaje empirická data týkající se guatemalského konfliktu a přechodu, protože jejich povaha následně formuje povahu rekonciliačních snah (Beristain 2007: 55). Další empirická data se týkají období po tranzici k demokracii. Časové vymezení práce se tedy vztahuje na období konfliktu (1962-1996) a především období postkonfliktní (1996-současnost), použitá data jsou získána studiem relevantní literatury a závěrečných zpráv mezinárodních komisí, které se postkonfliktní situací v Guatemale zabývají.

1.1 Rekonciliace

Jak bylo řečeno v úvodu, cílem této kapitoly je především poskytnout náhled do diskuze, která probíhá mezi akademiky, zabývajícími se rekonciliačními procesy,

nabídnout různorodé názory, kterých je mnoho, protože rekonciliace představuje velmi mnohotvárný koncept, neukotvený, individuální, s nejasnými pravidly a cílem. Otázkou je celá řada, včetně fundamentálních týkajících se toho, co vlastně je rekonciliace. Stejně heterogenní koncept představuje i tranzitivní spravedlnost, kdy mezi akademiky i odbornou veřejností panuje nesoulad ve způsobu trestání válečných zločinců, v jejich rozsahu nebo vůbec v oprávněnosti vynášet rozsudky za činy spáchané během válečných let.

Pro začátek, rekonciliace představuje, zjednodušeně řečeno, jakékoliv snahu dvou či více nepřátelených stran směrem k budování vzájemně pozitivních vztahů.

Cambridge dictionary nabízí dvě definice termínu *reconciliation*:

1. situace, ve které se dva lidé nebo skupiny lidí znovu stanou přáteli poté, co mezi nimi vypukl spor

2. proces, ve kterém se protichůdné víry, názory a situace stávají souhlasnými

Roget's Thesaurus přibližuje rekonciliaci synonymy:

1. dohoda 2. kompromis 3. sblížení 4. harmonie 5. urovnání

Rekonciliace může tedy představovat jak *proces*, během kterého dřívější antagonisté hledají společnou cestu, tak *cíl* této cesty, stav, kdy jsou nepřátelé znovu přáteli. Většina teoretiků se ale spíše přiklání k názoru, že se jedná o proces, způsob, jak dosáhnout konečného cíle, který je ideálním stavem, ve který aktéři rekonciliace doufají (Bloomfield 2004: 12). Jedná se o proces dlouhodobý, vertikálně procházející celou společností, který nelze uspěchat ani časově předurčovat jeho trvání (Bloomfield 2004: 13). Zároveň je interpretován jako proces léčení traumat jak obětí, tak viníků násilí, poskytuje možnost uzavřít špatné vztahy a připravuje protagonisty na vzájemný vztah, který bude spravedlivý a mírumilovný (Galtung 2001: 3).

Jako hlavní předmět rekonciliace se tedy nabízí vztahy, ovšem ne obnova těch, které existovaly před vypuknutím konfliktu, ale jejich transformace, z negativních na pozitivní. Měl by spíše probíhat *proces* změny a redefinice vztahů, proto rekonciliace odsouvá řešení jednotlivých problémů a spíše upřednostňuje rámec, který začleňuje

onen konkrétní problém do širšího kontextu. Rekonciliační procesy by se měly snažit chápat problémy jako potencionální příležitost k objevení, porozumění a změně hlubších vzorů a příčin, které stály za vzestupem násilí v minulosti (Lederach 2001: 841-854). Navíc v řadě historických konfliktů vztahy mezi dvěma stranami nikdy nebyly harmonické, proto rekonciliace ani nemůže hledat způsob, jak obnovit dřívější vztahy, ale hledá způsob, jak začít nový vztah mezi členy společnosti (Cole 2007: 5).

Ve studiích zabývajících se rekonciliací se často objevují pojmy jako: spravedlnost, omluva, léčení, vzpomínání, ale také odpuštění, pochopení a slitování. Což je v případě některých zločinů, které s sebou nesou některé konflikty, jako je genocida, mučení, násilí na ženách a dětech, téměř těžko představitelné. Motivací může být, jak Elizabeth Coleová naznačuje, vztah mezi rekonciliací a tradiční teologií, konkrétně křesťanstvím, které ve svém základu odkazuje k odpuštění, k lásce k bližnímu a k lásce k Bohu. Zároveň se Coleová zabývá otázkou, jak je tedy možné rekonciliační principy uplatňovat ve společnostech, které křesťanské nejsou. Potřeba žít v míru jednoduše není omezena pouze na křesťanský svět, například v rámci budování vztahů mezi Izraelským národem a Spolkovou republikou Německo Izraelci pouze preferovali před názvem procesu „rekonciliace“ název „sblížení a spolupráce“ (Cole 2007: 6). Forma procesu hledání nové podoby vztahů mezi dříve zneprátelenými stranami, ať už je tento proces nazván jakkoliv, by měla vždy vycházet ze společnosti samé, z jejího kulturně-historického základu a pravidel ve společnosti. *„Tak jako každý konflikt se liší, každé politické nastavení se liší, tak každý rekonciliační proces bude jedinečný, i když v některých aspektech jsou si tyto procesy podobné“* (Bloomfield 2003: 16).

Zmíněný vztah rekonciliace a křesťanství rezonuje ještě v jedné oblasti. Protože je rekonciliace velmi těsně spojena s klíčovým slovem křesťanské věrouky, s odpuštěním, je zdánlivě redukována důležitost spravedlnosti, konkrétně její retributivní podoby. Po spravedlnosti ale velmi hlasitě volají oběti a obecně se věří, že prominutí trestných činů (imunitě) je třeba se vyhnout. Toto stanovisko v současné době podporuje také mezinárodní společenství stanovením Mezinárodních trestních tribunálů (Cole 2007: 6).

Rekonciliaci je ještě možno chápat v jejím užším významu, pouze jako koexistenci, což v sobě ovšem zahrnuje pouze upuštění od snahy zabít jeden druhého.

Bloomfield říká, že „*není nutné, aby se nepřátelé začali navzájem milovat, ale je třeba vytvořit alespoň minimální základ důvěry, na kterém může vyrůst spolupráce*“ (Bloomfield 2003: 11). Procesy, které by se měly odehrát po skončení konfliktu, jsou představovány různorodými institucemi, akty, změnami a fázemi (Cole 2007: 6), které odrážejí složitost a citlivost celého rekonciliačního procesu, se zaměřují na budoucí spolupráci, která nemůže vyrůst pouze z tolerované koexistence. Ta však může být vnímána jako první, naprosto nezbytný krok k dalším změnám (Huyse 2003: 19). Další kroky, do kterých je možno rekonciliační proces rozdělit, budou představeny v následující kapitole.

1.1.1 Fáze rekonciliace

Kroky nebo časové sekvence, do kterých je možné rozdělit rekonciliační proces, vymezuje Luc Huyse, jehož práce bude následně představena. Luc Huyse chápe rekonciliaci jako „*dlouhý, složitý a nepředvídatelný proces, zahrnující různé kroky a fáze*“ (Huyse 2003: 19). Pohyb směrem kupředu představuje změna v přístupu (např. tolerance namísto pomsty), v chování (např. společné připomínání výročí namísto izolovaných memoriálů) a v institucionálním prostředí (např. integrace válečných veteránů obou stran do společné armády). Huyse upozorňuje na to, že v každém kroku je reálný propad zpět do většího násilí a jím předložený sled kroků nemusí být platný v každém případě.

První fází je posun od strachu, který je nahrazován nenásilným spolužitím dříve zneprátelených stran. Kromě základního pocitu bezpečí obsahuje tato fáze také rozrušení izolující sebelítosti obětí a viníků a začátky společného dialogu. Úkolem pro nevládní, dobrovolnické a náboženské organizace je pokusit se zprostředkovat dialog v rámci komunity obětí a viníků a posléze mezi nimi navzájem. Úlohou lokálních a národních politiků je prosadit a udržet vládu práva a vyvarovat se osobním pomstám zřízením institucí (např. trestní tribunály), které umožní soudit zločiny podle pravidel sjednaných oběma stranami.

Druhou fází je postupné budování jistoty a důvěry, obnovení víry v humanitu v každém jedinci. Huyse cituje Howarda Clarka, autora zabývajícího se Kosovskou tragédií: „*Někdo by radil rozlišovat mezi člověkem a jeho činy, nenávidět hřích, zatímco*

se snaží svou nenávist nesměřovat na hříšníka. Někdo se může pokusit porozumět lidské slabosti těch, co byli strženi davem. Ale i když někdo nedokáže odpustit, jsou určité standardy, které by neměly být pošlapány. Sociální rekonstrukce vyžaduje respektování práv těch, které nenávidíme. Tento respekt je sám o sobě důkazem o humanitě jednotlivce.“ (Huyse 2003: 20). Vztah mezi „oni“ a „my“ se v této fázi individualizuje. Jednotlivé „oni“ se rozpadá na jednotlivce, kolektivní vina se snímá prostřednictvím pojmenování konkrétních viníků, oběti rozlišují různé míry provinění a zodpovědné osoby. Podle Huyse je nezbytné, aby v této fázi společnost vytvořila alespoň minimum funkčních institucí – nestranné soudy, efektivní občanské služby a adekvátní legislativní podporu.

Poslední fází je vzájemná empatie, ochota obětí naslouchat důvodům, které vedly jednotlivce k provádění nejrůznějších krutostí a ochota viníků naslouchat bolestem, utrpení a zlosti obětí. Toto je možné uskutečnit pomocí komisí pravdy, které také slouží ke korektnímu výkladu minulých událostí. Důležité je uvědomění si skutečnosti, že obě strany sdílí společnou identitu přeživších a lidských bytostí. Vztahy je možné začít budovat na společném bodě, jako je náboženství, pohlaví nebo věk. Tato fáze nemusí nutně znamenat odpuštění či pochopení od obětí, které nejsou povinny ho vyjadřovat poté, co viníci promluví o lítosti a pocitu viny. To by bylo v této fázi předčasné, nespravedlivé a mohlo by to narušit celý rekonciliační proces, tak jak se to odehrálo v Argentině, v Chile a v Guatemale (Huyse 2003: 21).

Ale ani bezpečí, důvěra a empatie nezajistí udržitelnost společenských změn, pokud přetrvávají nerovnosti v politické a ekonomické sféře. Rekonciliační proces musí být tedy podpořen postupným dělením moci, vytvářením prostředí podporující lidská práva a ekonomickou spravedlnost a ochotou populace přijmout zodpovědnost za minulost i za budoucnost. Jinými slovy, Huyse je přesvědčen, že rekonciliace musí být podepřena přijetím základních principů demokracie (Huyse 2003: 21).

Huysovo časové rozdělení rekonciliačního procesu chápe rekonciliaci jako proces společenských změn, transformaci vztahů mezi jednotlivci či jednotlivci a společnostmi a předpokládá jejich zapojení prostřednictvím různých institucí podporovaných státem. Konečná fáze rekonciliace, tedy její cíl, tak jak ji vidí Huyse i další autoři, včetně způsobu, jak ho dosáhnout, je prodiskutován v následující kapitole.

1.1.2 Nástroje a cíle rekonciliace

Nástroje a cíle rekonciliace se v pojetí různých autorů výrazně liší. To, co jsou pro Huyse nástroje (uzdravování, pravda, oškodnění, spravedlnost), jiní autoři (např. Crocker, Kriesberg) vnímají jako konečný cíl rekonciliace nebo jako rekonciliaci samotnou. Crocker (Crocker 2004: 7-21) vyjmenovává cíle, kterých by se měla snažit post-konfliktní společnost dosáhnout: pravda; veřejná platforma obětem; zodpovědnost a trest; vláda práva; kompenzace obětem; institucionální reforma a dlouhodobý rozvoj; rekonciliace; veřejná rokování. Pro Kriesberga (Kriesberg 2007) jsou pravda, spravedlnost, respekt a bezpečí čtyřmi dimenzemi, ve kterých se rekonciliace uskutečňuje, a které ji zároveň představují. Každá z těchto dimenzí je zastoupena v konkrétním rekonciliačním celku v různém poměru, má svoje vlastní kvality, hodnoty, instituce a materiální zázemí. Pro Kriesberga rekonciliace „*není nikdy kompletní ve všech svých dimenzích a není stejná pro všechny členy zneprátených stran*“ (Kriesberg 2007: 6). Galtung (Galtung 2001) vnímá rekonciliace pouze jako redefinici vztahu mezi obětí a viníkem a zaměřuje se na různé přístupy, které je možné uplatnit. Teoretické pojetí rekonciliace v současné době rozhodně postrádá jednotnost nejen v oblasti pojmů, ale i v celkovém názorovém přístupu. Na jedné straně stojí idealisté, stavící své teorie na již zmiňovaných pojmech jako je odpuštění, pochopení a empatie (Bloomfield, Huyse, Beristain) a na druhé straně realisté, kteří se snaží setřít z rekonciliace vrstvu sentimentu a svá tvrzení opírat o skutečný stav věcí (Dwyer, Crocker, Galtung). Tito autoři považují celé pojetí rekonciliace za příliš vágní, příliš svázané s idealismem a sentimentalitou. Susan Dwyerová (Dwyer 1999) se zamýšlí nad tím, jestli je možné uskutečnit rekonciliaci *bez* omluvy a odpuštění, kolik je vlastně možno chtít od člověka, jehož milovaní byli zavražděni a jestli je vlastně morální od takového člověka rekonciliaci požadovat. Zdrojem neshod je podle ní napětí v úrovních společnosti - mezi různými vírami, různými interpretacemi událostí, mezi různými hodnotami. Cílem rekonciliace by mělo být zeslabení tohoto napětí. Dwyerová podtrhuje důležitost renovace kredibility a důvěry ve vládní a státní instituce, které byly dříve nahlíženy jako nespravedlivé, bez zájmu či podporující pouze vybrané skupiny. Nicméně, neznamená to, že veškeré tenze ve společnosti jsou špatné, a že snahou rekonciliace by mělo být tyto tenze eliminovat. Namísto eliminace navrhuje Dwyerová jejich inkorporaci a udržování jejich existence na vědomí, cílem by mělo být naučit se s nimi žít. Rekonciliace by podle ní neměla být podstrkována jako finalizující ve šťastné a

harmonické budoucnosti s dřívějšími nepřáteli. Jakýkoliv koncept rekonciliace, který je založen na odpuštění nebo který zdůrazňuje harmonii vztahů mezi někdejšími protivníky, pro většinu reálných lidí neuspěje (Dwyer 1999: 83). Navíc upozorňuje na to, že „terapeutická rétorika“ rekonciliace se obvykle objevuje tam, kde dosažení tradiční justiční odpovědi na bezpráví není možné kvůli korupci soudního systému, velkému množství viníků nebo neschopnosti politického konsenzu o vině a trestu. Pokud političtí lídři volají po rekonciliaci, jejich volání by mělo být podpořeno konkrétními plány pro řadu podpůrných opatření, například ekonomické, zdravotnické a vzdělávací iniciativy. Tyto kroky by neměly být prezentovány jako kompenzace, ale jako explicitní demonstrace toho, že jiná budoucnost je možná (Dwyer 1999: 97).

Mezi skupinu realistů je možné zařadit i Feldmanovou, která se dlouhodobě zabývá německo-izraelskými vztahy. Feldmanová zdůrazňuje důležitost institucionálních změn v postupující rekonciliaci a důraz na hledání harmonie odmítá. Raději, než na hledání způsobu, jak milovat jeden druhého, se soustředí na podporu komunikace a rozpoznání rozdílů. Rekonciliace pro ni představuje „*kontinuální, dynamickou konfrontaci s minulostí*“ (Cole 2007: 11).

Přesto je zřejmé, že některé pojmy se objevují ve všech pohledech – vzájemný respekt, pravda, spravedlnost ve smyslu odškodnění a trestu. Konceptualizace těchto pojmů bude částečně převzata ze souborné práce *Reconciliation After Violent Conflict. A Handbook*, kde Huyse pracuje s termíny uzdravování, pravda, spravedlnost a odškodnění, a částečně z prací výše zmíněných autorů. V následující podkapitole budou pojmy respekt, pravda a spravedlnost postupně konceptualizovány.

1.1.3 Respekt

Po skončení konfliktu, během kterého se protivníci navzájem téměř démonizují, je potřeba do jejich vzájemného vztahu vnést alespoň takovou míru respektu, která by jim umožnila vnímat jeden druhého jako lidskou bytost (Kriesberg 2007: 5). K získání vzájemného respektu je vhodné, aby jedna strana vyjádřila lítost a druhá odpuštění, což pojmenovává Galtung jako „hru o čtyřech dějstvích“ (Galtung 2001:7), ve které se od vyjádření/akceptování omluvy přechází k žádosti/vyslovení odpuštění. Součástí těchto dějství je pozitivní psychologický efekt, kdy nejen viník je osvobozen od své viny, ale

také obět' od svého traumatu. Získávání respektu může být chápáno jako léčení extrémní traumatizace, a to, co má být léčeno, je nejen dopad traumatu na individuální osobnost, ale i množství individuálních, politických, sociálních a kulturních reakcí na traumatickou situaci a její dozvuky (Hamber 2003: 77). Součástí uzdravování mohou být i přímá setkávání obětí s viníky - v rámci programu LIVE v Severním Irsku byla zorganizovány dialogy mezi oběťmi a bývalými bojovníky IRA. Zvolení účastníci těchto sezení museli být dostatečně silní na to, aby se sezení nezvrhlo v hysterii, ale probíhalo v mezích konstruktivního rozhovoru, sloužícího především k pochopení a respektování druhé strany. Pokud jde o obsah otázek, které mohla jedna strana klást druhé, nebyly zde žádné restrikce, ale sezení bylo po celou dobu monitorováno profesionály, kteří mohli v případě potřeby intervenovat (White 2003: 92-93).

V rovině individuálního léčení se často přeživší oběti a příbuzní zavražděných či „zmizelých“ sdružují v podpůrných skupinách, které upozorňují na existenci obětí a vyžadují úctu k jejich památce. Zřejmě nejznámější je skupina *Madres de Plaza Mayo* v Argentině, ale podobné skupiny jsou po celém světě – na Srí Lance, ve Rwandě, v Chile nebo v Jižní Africe. Kromě možnosti sdílet s někým podobné trápení, je cílem těchto skupin připomínat existenci obětí a jejich příbuzných. Významně mohou přispět i různé psychosociální programy, které pomáhají se zařazením do společnosti organizováním podpůrných skupin. Hamber popisuje zkušenost z bývalé Jugoslávie, kde byly zorganizovány komunity pomáhající dětským uprchlíkům, různé vzdělávací a zájmové aktivity, jako byly kroužky pletení nebo výuky cizích jazyků, jejichž primárním úkolem bylo především sblížit lidi a poskytnout jim prostor ke vzájemnému sdílení a podpoře (Hamber 2003: 82).

Respekt může být vyjádřen i symbolickou formou, jako jsou muzea, památníky, památné desky, parky nebo jiná místa, kde je možné důstojně připomenout památku obětí. Součástí symbolického léčení jsou, viděno pohledem západní kultury, také rituální pohřby a loučení s mrtvými. Po nálezů kosterních pozůstatků řady obětí politického násilí v roce 1980 v Zimbabwe a jejich analýze bylo rodinám umožněno jejich pohřbení s odpovídajícími rituály. Místní věří, že pokud není zemřelý správně pohřben, jeho duše se rozzlobí a bude svým příbuzným přinášet neštěstí. Provedení rituálu *umbuyiso* bylo tedy nezbytnou součástí procesu léčení (Hamber 2003: 86).

1.1.4 Pravda

Rozpoznání zranění a ztrát, které utrpěli členové jedné strany rukou svých protivníků je fundamentálním aspektem rekonciliace (Kriesberg 2007: 3). Ovšem obvykle obě strany nevěří stejné pravdě, snahou viníků bývá minimalizovat či bagatelizovat svůj podíl na škodách. Navíc, hledání pravdy je ovlivněno i faktem, jestli došlo skutečně ke skončení násilí, jestli po výpovědi nebudou následovat represe (Freeman, Hayner 2003: 122).

Nejznámějším mechanismem hledání pravdy jsou v posledních letech komise pravdy. Přestože komise pravdy zacházejí s řadou faktů, které by mohly být předmětem klasických soudních procesů, tyto komise by neměly být považovány za náhradu trestních tribunálů, ostatně k tomu nemají ani odpovídající pravomoce – nemohou nikoho odsoudit, nemohou si vynutit své doporučení a nemají ani moc donutit někoho vypovídat (Freeman, Hayner 2003: 123). Měly by mít ale pravomoc trestat ty, kteří křivě vypovídají. Přínosem komise pravdy je to, že mohou objasnit minulost, podpořit převzetí zodpovědnosti viníky, informovat veřejnost a vyvolat veřejnou debatu, doporučit formu reparací, institucionálních a právních reforem.

Uspořádání komisí pravdy ale není vhodné v každé situaci, mají totiž také potenciál způsobit určité škody. Komise pravdy nebyly nikdy uspořádány ve Španělsku nebo v Kambodži, kde občanská společnost i političtí lídři nezvolili tuto cestu z obav, že otevírání starých ran obnoví násilí a nenávist (Freeman, Hayner 2003: 127).

Od roku 1974 bylo po celém světě uspořádáno nejméně 25 oficiálních komisí pravdy a jejich společnými rysy jsou: funkční období jeden až dva roky; výběr členů komise rovnoměrně zastupující politické názory, etnika, náboženské skupiny a genderově vyrovnaný; jasně vymezené cíle a předmět vyšetřování; efektivní zpracování dat; vypracování závěrečné zprávy. Některé komise pořádají veřejná slyšení, např. v Peru, ve Východním Timoru, v Sierra Leone, v Jihoafrické republice. Tato slyšení mohou být přenášena i rozhlasem a televizí, účelem je dát šanci obětem i viníkům veřejně promluvit o minulosti.

V některých společnostech se objevují alternativní formy hledání historické pravdy a to prostřednictvím historických komisí nebo různých organizací lidských práv,

často ve spolupráci s církví. Úlohou historických komisí je především objasnit historickou pravdu a na rozdíl od komisí pravdy se nezabývají celou šíří politických represí, ale soustředí se obvykle na praktiky, které ovlivnily specifické etnikum, rasu nebo jiné skupiny. Národní organizace lidských práv se potom snaží zdokumentovat násilí, které proběhlo v době konfliktu, s velmi dobrými výsledky, ale často s riskováním vlastní bezpečí nebo i života – např. SERPA (*Servicio Paz y Justicia en América Latina* – Služby míru a spravedlnosti v Latinské Americe) v Uruguayi nebo REMHI (*Proyecto Interdiocesano para la Recuperación de la Memoria Histórica* – Mezdíecézní projekt pro obnovení historické paměti) v Guatemale. V podmínkách, kde není možné uspořádat komise pravdy, přinášejí tyto organizace jako jediné spolehlivé informace o minulosti, přesto, že na rozdíl od komisí pravdy nemají přístup k řadě zdrojů, jako jsou vládní záznamy a dokumenty (Freeman, Hayner 2003: 130).

1.1.5 Spravedlnost

Otázka spravedlnosti bude podrobně prodiskutována níže, v této kapitole bude nastíněna terminologie a koncepty pro základní orientaci. Většina autorů rozlišuje restorativní a retributivní podobu spravedlnosti, kdy retributivní spravedlnost je prostředkem, jak dosáhnout potrestání viníků, restorativní představuje odškodnění obětem. Ačkoliv tresty nemohou vrátit to, co bylo ztraceno, ani nikdy nemohou být plně odškodněny zmařené životy, podpora spravedlnosti ve všech jejích podobách může do budoucna podobným událostem zabránit (Kriesberg 2007: 4). Také Luc Huyse rozlišuje retributivní a restorativní spravedlnost, i když obsah pojmů se v jeho podání mírně liší. Huyse pojmenovává kompenzační spravedlnost, „*compensatory justice*“, jako soubor politik, které slouží k odškodnění obětem, a restorativní spravedlnost vysvětluje jako mediační prostředek mezi zneprátenými stranami (Huyse 2003: 97).

Nicméně, v otázce retributivní spravedlnosti se u obou teoretiků shodně jedná o soudní stíhání trestných činů spáchaných během období konfliktu nebo diktatury. Podle Huyse s sebou implementace retributivní spravedlnosti do rekonciliačního procesu přináší řadu výhod, především předchází osobním pomstám, zabraňuje viníkům návratu k moci, splňuje povinnost směrem k obětem, individualizuje vinu, posiluje legitimitu a demokratizaci rekonciliačního procesu a narušuje začarovaný kruh imunity a

beztrestnosti. Rizika retributivní spravedlnosti vidí Huyse v reviktimizaci obětí, tedy opětovného prožívání bolesti při vypovídání u soudu, v ukvapené „spravedlnosti“ a v nepřipravenosti trestního systému na souzené případy krutostí – některé rozsudky tak mají víceméně nahodilý charakter (Huyse 2003: 105).

Retributivní spravedlnost a rekonciliace jsou pro některé autory pojmy, které si odporují. Desmond Tutu, předseda Jihoafrické komise pravdy a rekonciliace je přesvědčen, že retributivní spravedlnost a potrestání viníků musí ustoupit sociální harmonii a navíc není v souladu s tradiční africkou judikaturou. Považuje ji za příliš neosobní, a příliš bezohlednou k obětem. Podle něj je africký pohled na spravedlnost zaměřen na *„léčení trhlin, odškodňování nerovností, obnovování poničených přátelských vztahů. Náš druh spravedlnosti hledá způsob rehabilitace jako oběti, tak viníka, který by měl mít příležitost se znovu zapojit do komunity, kterou poškodil svým činem“* (Huyse 2003: 106). Ifi Amadiume, autor zabývající se občanskou válkou v Biafře v letech 1967-70, píše, že podle africké tradice je vina kolektivní. Afričané se proto obracejí na svoje vlastní sociální mediátory, léčitele a proroky a považuje za arogantní domnívat se, že soudy by mohly být nástroji léčení (Huyse 2003: 106). Těmto názorům odporuje Crocket: *„Trestní spravedlnost má rekonciliační schopnost tím, že všichni dostanou to, co si zaslouží a pak mohou být viníci znovu zařazeni do společnosti. Spravedlivé soudy a tresty nevyměřují pouze tresty a nezavrhují imunitu – přivádějí lidi k sobě jako spoluobčany“* (Cole 2007: 12).

Restorativní spravedlnost, tedy odškodnění obětem, je v této práci představeno jako koncept, zahrnující všechny druhy prostředků, sloužících k nápravě škod v spáchaných v minulosti. Tato náprava může probíhat prostřednictvím restituce, kompenzace, rehabilitace a satisfakce. *Restituce* je spojena s návratem věcí či hodnot neoprávněně odebraných - navrácení majetku, svobody, občanství, návrat do místa původního bydliště, do původního zaměstnání. *Kompenzace* je finanční odškodnění, které vyjadřuje uznání utržených škod. *Rehabilitace* je spojena s obnovou psychického a psychologického zdraví. Zahrnutí rehabilitace do programu odškodnění znamená aktivní účast státu, který zajistí poskytnutí odborné pomoci. *Satisfakce* potom znamená odškodnění ve smyslu uznání pravdy, omluvy, vzpomínkové akce obětem (Vandeginste 2003: 145). Nezbytností je, aby obě zúčastněné strany pochopily účel a myšlenku restorativních mechanismů. Bolest nebo ztráta by neměly být zredukovány na úroveň

obchodovatelné položky, přestože „není žádný takový byznys, jako byznys s reparacemi“ (Galtung 2001:6). Reparační koncept by neměl u obětí budit nereálná očekávání a u viníků strach z nesplnitelné budoucnosti, měl by v sobě stále obsahovat element symbolické omluvy v monetární podobě. Reparace je akce o dvou stranách a jako taková měla by být především symetrická (Galtung 2001:7).

V této kapitole byla představena snaha o konceptualizaci termínu rekonciliace, jejích nástrojů či cílů rekonciliace prostřednictvím nahlédnutí do prací různých autorů. Na závěr lze v přehledné tabulce porovnat, jak někteří autoři chápou nejčastěji jmenované pojmy ve vztahu k rekonciliaci, a které mechanismy považují za adekvátní.

Tab. 1: Nástroje a cíle rekonciliace

Huyse (nástroje)	Léčení	Psychosociální programy Individuální konzultace a podpůrné intervence Školení místních komunit v psychosociálních dovednostech Skupiny vzájemné podpory Symbolické formy léčení
	Pravda	Komise pravdy Historické komise Národní organizace lidských práv
	Odškodnění	Restituce Kompenzace Rehabilitace Satisfakce
	Spravedlnost	Mezinárodní trestní tribunály Národní soudy Administrativní čistky
Kriesberg (dimenze)	Bezpečnost	Zákony zajišťující práva a bezpečnost
	Respekt	Vyjádření omluvy a lítosti Skupinový dialog
	Spravedlnost	Odškodnění

		Soudní procesy
	Pravda	Komise pravdy
Crocker (cíle)	Pravda	Komise pravdy
	Veřejná platforma obětem	Veřejná svědectví obětí
	Zodpovědnost a trest	Soudní tribunály
	Vláda práva	Procedurální spravedlnost Nestrannost
	Kompenzace obětem	Restituce Reparace
	Institucionální reforma a dlouhodobý rozvoj	Reforma práva, vlády, ekonomiky, občanské společnosti
	Rekonciliace	Nalezení <i>modu vivendi</i> Sdílená vize Společné léčení Harmonie
	Veřejná rokování	Veřejný dialog

Zdroj: autorka podle Huyse, Kriesberga a Crockera

Soudní procesy, které probíhají v rámci tranzice od jednoho režimu (nedemokratického) k dalšímu (demokratickému) nebo probíhají po skončení konfliktu, patří do odvětví tranzitivní spravedlnosti. Ta se zařazuje pod komplexní pojem rekonciliace, která představuje širší koncept a odkazuje k delšímu časovému úseku, než ve kterém se odehrávají institucionální reformy nebo soudní vyrovnání s minulostí (Cole 2007: 3). Tranzitivní spravedlnost a její procesy jsou obsahem další podkapitoly.

1.2 Tranzitivní spravedlnost

Tranzitivní spravedlnost představuje soubor teorií a praxí odvozených od politických procesů, jejichž prostřednictvím se snaží společnosti urovnat účty s násilím

a beztrestností v minulosti a snaží se spravedlivě vyrovnat s oběťmi diktatury, občanské války nebo jiné krize, za účelem postoupit v demokratizaci společnosti (Villa 2007: 1). Jejím obsahem jsou, jak již bylo výše zmiňováno „*soudní procesy, čistky a odškodnění, které se odehrávají po přechodu z jednoho politického režimu na druhý*“ (Elster 2006: 15). Teoretické pole přechodové spravedlnosti je, stejně jako koncept rekonciliace, extrémně heterogenní – dokonce to vypadá, jako by tato oblast ani žádnou teorii nepotřebovala, tolik je zaměřena na praxi. Navíc se pojetí rekonciliace a přechodové spravedlnosti u řady autorů překrývá a nebo není dostatečně osvětlen jejich vzájemný vztah. Koncept přechodové spravedlnosti je tak neustále v pohybu a neexistuje pouze jediná teorie tranzitivní spravedlnosti (Buckley-Zistel, Beck, Braun, Mieth 2014: 3). Zatímco politologické výzkumy se soustředí na formální pravidla a institucionální aktéry, antropologické, sociologické či psychologické výzkumy se zaměřují na výzvy, které přináší přechodová spravedlnost na úrovni skupiny či jednotlivce.

K rysům každého přechodu patří distance od minulosti a odstranění nežádoucích symbolů, přičemž v každém přechodu je kladen důraz na něco jiného. Může být vyzdvihována důležitost institucionální změny, nebo jen odstranění staré mocenské elity a její vystřídání novou elitou (Dvořáková, Kunc 1994: 110). Tato kapitola však není zaměřena na technické záležitosti tranzicí a jejich aktéry, ale na specifický typ spravedlnosti, který ne/přichází po ukončení tranzice jako způsob zúčtování s minulostí. Na motivaci, která k tomuto typu spravedlnosti vede, na hlavní aktéry a na její limity. Vzhledem ke zmiňované různorodosti teorií přechodové spravedlnosti budou následující řádky sledovat strukturu práce Jona Elstera, s konzultací s ostatními autory, kteří se této problematice věnují.

1.2.1 Motivace

Crocker si ohledně tranzitivní spravedlnosti klade řadu otázek: Je morálně obhajitelné činit zodpovědné lidi za činy, které v době spáchání nebyly považovány za trestné a nebo za ty, které vláda následně ospravedlnila? Jaké typy sankcí jsou odpovídající jakým typům zločinů a na jakém základě? Lze dosáhnout spravedlnosti spíše prostřednictvím veřejného zostuzení a morálního odsouzení než uvězněním? (Crocker 2004: 13-14).

Vysvětlující faktor pro chování zúčastněných je přání spravedlnosti, jejíž vykonání má pro oběti nesmírný význam, protože může sloužit jako kompenzace prožitého utrpení (Kriesberg 2007: 4; Huyse 2003: 67), a které úzce souvisí s emocemi, ale i s osobním zájmem. Elster připomíná trichotomii francouzských moralistů ze 17. století: důvod, zájem, emoce a označuje ji jako motivaci společnou téměř všem případům přechodové justice (Elster 2006: 102). Svoje tvrzení demonstruje na případu francouzské revoluce. Majitelé, kteří žádali náhrady, mohli být motivováni dědickým právem (důvod), přáním pomstít se (emoce) a přáním obnovit svůj majetek (zájem). Přání spravedlnosti ale není jedinou motivací přechodové spravedlnosti. Ve většině společnosti existuje *normativní hierarchie motivů*. Např. ve starověkém Řecku byla nejoceňovanější motivací touha zlepšit stav *polis*, dále přání pomstít se nepříteli, snaha uspokojit osobní zájem. Tou nejméně oceňovanou motivací byla závist. Vzhledem k této hierarchii, ti, kteří jednají na popud nižší motivace, se často snaží ji prezentovat před ostatními, ale i před sebou samými, jako vyšší, než ve skutečnosti je. Často si potom přejí takovou akci, ke které je navádí její skutečná motivace (Elster 2006: 102-103).

Vzhledem k tomu, že laskavost zastává jedno z nejvyšších míst na žebříčku motivací, jsou jednotlivci, kteří s ní pracují, a chtějí ji mít na své straně – lídři nového režimu mají potřebu demonstrovat, že nejsou „jako oni“. Nicméně, přání zbavit se minulosti a vymanit se ze starého režimu omezuje uspokojení přání potrestat jeho představitele, což je někdy nemožné bez představení legislativy se zpětným účinkem, postihující nezákonné praktiky předchozího režimu (Elster 2006: 104).

U řady přechodů je možno pozorovat tlak na vykonání okamžité spravedlnosti. Spěch na uskutečnění spravedlnosti je vysvětlován snahou předejít mimosoudním lynčům a popravám, po přechodové spravedlnosti je požadováno, aby byla „rychlá a pružná“ (Elster 2006: 259), přičemž tento požadavek nesouvisí s množstvím projednávaných případů, ale s touhou po pomstě. Pokud jde o časový rozestup mezi spácháním trestného činu a vykonáním spravedlnosti, Elster tento odstup považuje za faktor, který touhu po trestu zmírňuje. Oproti tomu Huyse tvrdí, že „*všechny důkazy dnes dokazují, že požadavek pravdy, spravedlnosti a odškodnění jednoduše časem nemizí*“ (Huyse 2003: 29). Elster svůj názor na snižující se přísnost požadovaných trestů vysvětluje opadnutím emocí, uspokojeným přáním po pomstě poté, co byli potrestáni

jedni z prvních zločinců a hlavně tím, že bezprostředně po ukončení konfliktu, který s sebou přináší extrémní podmínky a znehodnocení lidského života, se přání smrti nezdá být tak extrémním trestem, jako za běžných podmínek (Elster 2006: 266). Následující podkapitola se zaměří na to, co je předmětem tranzitivní spravedlnosti.

1.2.2 Předmět tranzitivní spravedlnosti

Jak bylo řečeno v úvodu, pilířem tranzitivní spravedlnosti je právo obětí na pravdu, spravedlnost a odškodnění, ustanovené v rezoluci OSN č. 60/147. Dosah a smysl těchto práv byl současně chráněn různými mezinárodními organizacemi lidských práv a jejich právní normu také zdůrazňovaly národní a mezinárodní trestní tribunály (např. Mezinárodní trestní soud v bývalé Jugoslávii, Mezinárodní trestní soud ve Rwandě). Na základě zmíněné rezoluce vydala OSN 16. prosince 2005 Základní principy a směrnice k právu na nápravu a odškodnění obětí hrubého porušení lidských práv, která dostatečně upřesňuje úlohu státu:

"V případě hrubého porušení lidských práv mají státy povinnost vyšetřovat, a pokud mají dostatek důkazu, vydat k trestnímu stíhání osobu, která je údajně za toto porušení zodpovědná, a pokud je shledána vinnou, mají státy povinnost ji či jeho potrestat. Navíc, v těchto případech by státy měly v souladu s mezinárodním právem spolupracovat s ostatními státy a asistovat mezinárodním soudním orgánům kompetentním ve vyšetřování a trestním stíhání těchto zločinců" (OSN 2005a).

Navíc Principy na ochranu a podporu lidských práv během boje proti imunitě OSN odkazují i k procesům „znovuustanovení demokracie a/nebo míru nebo tranzice směrem k nim“, přičemž ve smyslu těchto principů

"v rámci procesu umožňujícího národní dialog k podpoře demokracie nebo mírovým vyjednáváním, jež mají za cíl ukončit ozbrojený konflikt, protagonisté zaujmou opatření proti imunitě a opětovnému porušování lidských práv" (OSN 2005b).

Přestože tyto principy nemají pro státy charakter obligatoria, přesně vystihují to, co by měly státy podniknout za kroky, aby dostály svým povinnostem ve fázi tranzice směrem k demokracii (Impunity Watch 2014). V rámci těchto principů jsou také

definovány vážné zločiny, tak, jak je rozeznává mezinárodní právo podle Ženevské konvence z 12. srpna 1949 a podle jejího dodatku z roku 1977: genocida, zločiny proti lidskosti a jiná porušení mezinárodně chráněných lidských práv, mučení, nucená „zmizení“, mimosoudní popravky, otroctví. Pokud státy implementují do svého trestního řádu ustanovení v souladu s mezinárodními úmluvami, tato ustanovení jsou potom povinni dodržovat a jejich plnění je potom relevantním ukazatelem jejich úrovně justice a demokracie.

Vzhledem k tomu, že tranzice (ideálně) představuje přechod od nedemokracie či ozbrojeného konfliktu, jsou zločiny porušování lidských práv nejčastějším předmětem tranzitivní spravedlnosti, která ve své činnosti může být, již z povahy věci, kterou se zabývá, výrazně limitována.

1.2.3 Limity tranzitivní spravedlnosti

Nastupující nová generace politiků může být ve své činnosti výrazně omezena, pokud (paradoxně) přebírá moc při sjednaném přechodu. Přestože pro většinu autorů je cesta sjednaného přechodu optimální a ideální variantou, zároveň jde o cestu v praxi nejobtížněji dosažitelnou a ohrožovanou četnými riziky (Dvořáková, Kunc 1994: 61). Nová generace politiků nemůže vést politiku takovým způsobem, jakým by si přála, tj. aby tranzice byla mírumilovná a aby se odehrály procesy tranzitivní spravedlnosti. Během vyjednávání s odcházející nomenklaturou, ve snaze udržet první předsevzetí, často obětují to druhé (Elster 2006: 223). Podobným způsobem se odehrál i přechod v Řecku v roce 1974. Během vojenských soudů schválil Odvolací soud zpětnou platnost dekretu, který udělil amnestii vojenským představitelům. Prezident Karamanlis toto později okomentoval slovy: „*Co se týče volání po rozsáhlejších čistkách, kdybych se proti tomu nebyl postavil, dnes by seděla ve vězení polovina řecké populace*“ (Dvořáková, Kunc 1994: 103).

Amnestie rozhodně představuje velmi rizikovou a problematickou volbu, kterou lze ovšem pozorovat u řady států – Uruguay, Salvador, Chile. Například Beristain (Beristain 2003) tuto volbu úplně neztracuje, představuje pro něj alternativu přípustnou

v provizorní a dočasné formě v momentě, kdy dochází k vyjednávání mírových smluv a trestní tribunály by celý proces neusnadnily. Amnestie může mít i selektivní charakter – například lze amnestovat dětské vojáky, a nebo ze všeobecné amnestie vyloučit zločiny proti lidskosti jako je genocida či mučení. Obecně se ale shoduje s ostatními autory, že amnestie je velmi rizikovou možností a spíše vede k odcizení ve společnosti, podněcuje nedůvěru a deziluzi směrem k rekongiliačnímu procesu (Beristain 2005: 37).

Další omezení tranzitivní spravedlnosti představují ekonomické zdroje daného státu. Pokud rozpočet výrazně dusí vysoké reparace, náklady na obnovení infrastruktury, tranzitivní spravedlnost může být vážně limitována. Navíc existuje riziko, že čistky a soudy postihnou osoby s administrativními a ekonomickými znalostmi a schopnostmi, které jsou potřeba při ekonomické rekonstrukci a nebo při dokončení přechodu ekonomiky z centralizované na tržní a stát se spíše propadne do chaosu. V tomto případě musí konstruktéři tranzitivní spravedlnosti zvolit cestu mezi rekonstrukcí a čistkami (Elster 2006: 243). Soudní procesy se mohou odehrávat v různých institucionálních formách, které jsou předmětem další podkapitoly.

1.2.4 Struktura tranzitivní spravedlnosti

Spravedlnost jako taková, tedy i tranzitivní, může mít různé institucionální formy: spravedlnost legální, politická a administrativní (Elster 2006: 104). Nejlépe je znázornit je na přímce, kde na jednom konci se nachází čistá legální spravedlnost, na druhém čistá politická spravedlnost a administrativní někde uprostřed, někdy blíž jednomu či druhému extrému. Tranzitivní spravedlnost nabírá čistě politickou formou tehdy, když exekutiva nové vlády jednostranně a bez možnosti apelace označí viníky a to, co se s nimi má udělat. Na konci druhé světové války se množství politických lídrů postavilo proti myšlence vést procesy legální spravedlnosti proti bývalým nacistickým velitelům. Například britská vláda navrhla sestavit seznam padesáti až sto jmen těch, kteří by měli být okamžitě zastřeleni (Elster 2006: 105). Politická spravedlnost probíhá v soudech, jejichž výsledek je již předem znám, určuje se pouze stupeň provinění, nikoliv existence viny samotné. V případě některých přechodů se nastupující režim ani neobtěžuje organizovat procesy, pouze se omezí na popravy vůdců a agentů odcházejícího vedení (Rusko 1917, Rumunsko 1989).

Legální spravedlnost je taková, která se odehrává v rámci procesů a jasně daných pravidel, jako jsou: veřejná stání, právo zvolit si obhájce, právo odvolání, nestrannost soudců, justice má být prosta dvojznačnosti a izolována od vládních odvětví. V procesech přechodové spravedlnosti se tyto požadavky porušují někdy více, někdy méně, v závislosti na tom, jakým způsobem společnost přistupovala k ošetřování práv a soudnictví v době před konfliktem. V případě některých přechodů nové vedení začíná s legálními soudními procesy, ale pod tlakem událostí sklouzne k pořádání politických procesů (Elster 2006: 109).

Administrativní spravedlnost se týká čistek ve veřejné správě, a podle toho, zda je možné se proti rozsudkům odvolat, se přibližuje buď k legální nebo politické formě spravedlnosti. Například v Itálii v roce 1946 se 2 895 z 3 200 úředníků propuštěných z vysokých postů vrátilo na své pozice poté, co se odvolali k administrativnímu soudu (Elster 2006: 113).

1.2.5 Aktéři tranzitivní spravedlnosti

Elster definuje několik aktérů, kteří jsou zapojeni do procesů tranzitivní spravedlnosti. Jedná se o viníky, oběti, dále ti, co ze zločinů profitují, ti, co se snaží zločinům zabránit, ale nejsou nijak organizovaní, dále členové různých skupin odboje, potom neutrální osoby. Po tranzici se objevují ještě ti, co organizují či napomáhají procesům tranzitivní spravedlnosti a nakonec sabotéři, kteří se snaží tyto procesy zhatit (Elster 2006: 121). Řada účastníků spadá do několika skupin, a to buď současně nebo postupně. Pozornost bude následně věnována dvěma kategoriím podrobněji a to obětem a viníkům.

1.2.5.1 Oběti

Podle rezoluce OSN pojmenované Deklarace o základních principech spravedlnosti pro oběti zločinu a zneužití moci z 29. listopadu 1985 je obětí „*osoba, která jako individuum nebo člen kolektivu utrpěla škodu, zahrnující fyzickou nebo duševní újmu, duševní utrpení, ekonomickou ztrátu nebo hrubé nerespektování jejích práv.*“ (OSN 1985). Identifikaci obětí je jeden ze zásadních úkolů rekongilace, v jejímž

středu se oběti nacházejí a je možné je rozlišovat na několika úrovních - obětí přímé/nepřímé, individuální/kolektivní a obětí první/druhé generace (Huyse 2003: 54).

V soudních procesech spojených s minulým režimem se posuzuje především samotný trestný čin - materiální škody, osobní škody a nehmotné škody (Elster 2006: 205-214). Materiální škody nezahrnují pouze zničení vlastněného majetku v důsledku válečných bojů, ale také jeho vyvlastnění a konfiskaci. Míra odškodnění za zničený a za vyvlastněný majetek se výrazně liší. Ve Francii, po roce 1815, ti, co bojovali za krále a jejichž majetky byly zničeny, obdržely pouze slabou kompenzaci v porovnání s těmi, kteří upřednostnili osobní bezpečí před loajalitou králi, a jejich majetky byly zkonfiskovány. Důvodem bylo zřejmě to, že ze zničených majetků stát neměl žádný prospěch, kdežto ze zkonfiskovaného majetku ano. Rozdíl mezi reparacemi těchto dvou způsobů ztráty vlastnictví se znovu objevil v roce 2000, kdy končila jednání ohledně přerozdělení milionů německých marek, které se rozhodla německá vláda zaplatit těm obětem nacismu, které byly doposud ignorovány. Existovaly dvě základní kategorie odškodnění: těm, kteří byli během války na nucené práci a těm, kteří utrpěli nějaké materiální škody. V rámci druhé kategorie docházelo k pnutí mezi požadavky na kompenzaci židovské komunity, jejichž finanční účty byly vypleněny a na druhé straně snaha těch, kteří chtěli dosáhnout kompenzace za poničení majetku německými jednotkami. Konečná dohoda přisoudila 150 milionů německých marek těm požadavkům o reparaci konfiskace, které se zakládaly na rasových motivech a 50 milionů ostatním žádostem (Elster 2006: 198-200).

Osobní škody zahrnují věznění, mučení, popravy, ponižování, nucené práce či psychické utrpení. Ohledně odškodnění osobních škod si Elster pokládá otázku, co by mělo mít větší váhu při rozhodování kompenzace – utrpení minulosti nebo současnosti? Oběti mohou utrpět v minulosti vážné osobní škody, ale podařilo se jim je překonat a nyní se nacházejí ve fyzickém a psychickém stavu, který odpovídá jejich věku. Jiné oběti mohou zažít menší utrpení, v porovnání s prvně zmiňovanými, ale nejsou schopny se zrehabilitovat. Pokud je cílem kompenzace ztráta v minulosti, odškodnění pro první typ obětí bude vyšší. Pokud je cílem budoucnost, je nutné upřednostnit druhou skupinu obětí (Elster 2006: 208).

1.2.5.2 Viníci

Současné práce měří viníkovo pochybení na základě toho, kolik skutečně měl informací (nebo mít mohl) a kdy tyto informace měl. Jaké nasazení osobní svobody nebo síly musel vynaložit, aby spáchal nebo předešel zločinu a jakému osobnímu nebezpečí se vystavil při předcházení nebo páchání trestného činu (Crocker 2004: 12-13). Pokud jde o motivaci zločinců, rozlišuje Elster tři hlavní typy: fanatiky, oportunisty a konformisty. Fanatici nejsou motivováni hmotným obohacením, jejich motivací je přesvědčení. Oproti fanatikům jsou si jak oportunisté, tak konformisté vědomi toho, že činí špatnost. Oportunista se navíc často ujímá iniciativy, kdežto konformista si pouze chce udržet svůj životní styl, jeho hlavní motivací je strach, že utrpí materiální ztrátu (Elster 2006: 163). Huyse jmenuje ještě skupinu prospěchářů, kteří *„nezabijí, nemučí, nezpůsobují fyzické utrpení. Ale profitují z nedostatku zdrojů, kdykoliv se naskytne příležitost“* (Huyse 2003: 67).

V zájmu rekongiliace, v jejímž rámci se tranzitivní spravedlnost odehrává, je nutné nejen pochopit proč a jak viníci páchali to, co páchali, ale také uskutečnit jejich reintegrace do společnosti (Huyse 2003: 67), aby se předešlo další polarizaci, která může být potencionálním zdrojem obnovení konfliktu. Ve většině případů je pro viníky těžké přiznat vlastní pochybení, pokud si ho jsou vůbec vědomi, arzenál výmluv a omluv je tedy bohatý: ospravedlnění menším zlem: „Kdybych to neudělal já, udělal by to někdo jiný a ještě s horšími následky“ nebo „Kdybych to neudělal, stalo by se něco mnohem horšího, s mnohem horšími následky.“ Ospravedlnění založené na využití režimu: „Kdybych to neudělal, nemohl bych jednat proti režimu s takovou efektivitou.“ Výmluva na zneužití: „Kdybych to neudělal já, udělal by to někdo jiný.“ Ospravedlnění spolupráce: „Kdybych to neudělal, buď by mi velmi ublížili nebo by mě zabili.“ Výmluva na bezvýznamnost: „I kdybych to odmítl udělat, stejně by se to stalo.“ Tyto výmluvy a omluvy označuje Elster jako klasické, které používali členové SS a jiní vysocí funkcionáři nacistického Německa (Elster 2006: 170). Ovšem je potřeba vzít na vědomí, že v řadě případů tyto výmluvy či omluvy obsahují velkou část pravdy. Nejen oběti, ale i viníci mají svoje noční můry. Post-traumatický stres se týká obou dvou stran konfliktu a traumatizace není privilegována pouze obětím.

Předchozí řádky první části této práce byly vedeny snahou představit teoretické koncepty, které se zabývají post-konfliktivními snahami o vybudování stabilní a mírové společnosti, a především způsobem, jak předejít znovuvypuknutí konfliktu. Centrálním elementem těchto snah je nastolení mírumilovných vztahů mezi někdejšími antagonisty, které zahrnuje řadu dílčích úkonů samostatně na každé straně, ale i řadu aktivit za přispění obou dvou stran, jak viníků, tak obětí.

Množství odborníků vnímá rekongiliaci jako nutný předpoklad pro upevnění a udržení míru, jako proces, jehož cílem je, mimo jiné, zabránit znovuvypuknutí konfliktu ve společnosti. V procesu rekongiliace je kladen důraz na její holistický charakter, který zahrnuje jak postup státu v oblasti legislativy, tak psychosociální podporu jednotlivců, a jednotliví autoři se víceméně shodují na okruzích, ve kterých je třeba s rekongiliací pracovat. Někteří výzkumníci ovšem poukazují na to, že se nepodařilo doposud dostatečně prokázat vztah mezi kvalitou rekongiliace a stoupajícím respektem k lidským právům či vznikem podmínek pro mírovou a demokratickou společnost (Fischer 2011: 10). Tranzitivní spravedlnost má osobní význam pro oběti i pro viníky, kteří potřebují nejdříve uspokojit svoje vlastní potřeby. Oběti či jejich pozůstalí mají touhu znát skutečnou historii (pravda), buď sami nebo prostřednictvím různých podpůrných skupin se vyrovnávají se svým traumatem a bolestí (léčení), vyrovnávají se s pocity nenávisti, zloby a s touhou po pomstě (spravedlnost). V důsledku bojů mohli utrpět materiální i osobní ztráty, které jim výrazně snížily kvalitu života a nebo znemožňují žít plnohodnotně a tedy oprávněně žádají náhrady (odškodnění). Viníci, pokud rozeznávají svou vinu, žádají o její prominutí (odpuštění) a přijímají trest (spravedlnost). Prostřednictvím reintegrace do společnosti mají šanci zmírnit bolest traumatizujících zážitků (léčení). Otázkou je, zda tranzitivní spravedlnost a rekongiliace obecně jsou skutečně schopni naplnit tato očekávání ze stran obětí a viníků. V ideálním post-konfliktním světě by viníci se sklopenou hlavou přijali trest v rámci legálního a spravedlivého procesu. V reálném světě se tranzitivní spravedlnost často nerovná spravedlivá spravedlnost. Může nabrat různé formy, sloužit ku prospěchu odcházejících či přicházejících, k osobním mstám a čistkám.

Rekongiliační proces, tak, jak ho navrhuje autoři IDEA (srov. Beristain 2005) je možná příliš velkoryse rozkročen a zasahuje do intimní oblasti každého jedince, která je natolik různorodá, nakolik jsou nespočetné podoby lidského zármutku. Řada obětí navíc,

přestože chápe správnost rekonciliačních snah, je jednoduše není schopna procítit. Marius Schoon, bojovník proti apartheidu v Jihoafrické republice, jehož manželka a dcera byly zabity při teroristickém útoku, říká: „*Obecně jsem pro komise pravdy a rekonciliaci, myslím, že pro národní usmíření to bude přínos. Ale mně osobně to usmíření neposkytne*“ (Dwyer 1999: 22). Ovšem, jak bylo řečeno výše, přestože do dnešní doby neexistuje dostatečný empirický základ, který by potvrzoval nutnost rekonciliačního procesu, zároveň nemají odborníci k dispozici ani důkazy, které by hovořily v neprospěch procesů rekonciliace a tranzitivní spravedlnosti (Fischer 2011: 10).

Teoretici také kladou důraz na různorodost celého rekonciliačního procesu. Tato heterogenita je na jednu stranu výhodou, protože umožňuje zvolit takovou podobu procesu, která nejlépe vyhovuje kulturním, sociálním a ekonomickým podmínkám daného regionu. Na druhou stranu, kde je potom hranice mezi rozmanitostí podoby zvoleného rekonciliačního modelu a mezi špatně prováděnou rekonciliací? Nesprávný nebo nepřesný význam pojmu lze určit tehdy, pokud je znám jeho přesný význam. Což právě v případě rekonciliace není úplně jasné, zahrnutím osobních pocitů pochopení a odpuštění hranice celého konceptu rozmazává a tím je značně ztěženo hodnocení úspěšnosti či správnosti tohoto procesu.

V teoretické části byly představeny různé institucionální formy přechodové spravedlnosti, ale také její aktéři (viníci a oběti) a motivy, které vedou k zúčtování s minulostí. V následující praktické části budou zmíněné teoretické koncepty aplikovány na konkrétní případ Guatemaly a jejích procesů přechodové spravedlnosti po skončení více než třicetiletého vnitrostátního ozbrojeného konfliktu.

Účelem následující části práce je tedy teoretický základ, prezentovaný v první části práce, konfrontovat s reáliemi guatemalského konfliktu. Základní empirická data představí jeho počátek, průběh a nejčastěji citované příčiny. Další cílem je vymezit viníky, oběti a to pomocí dokumentů historických komisí, které v Guatemale působily a nabídnout polemiku nad vlastnostmi tohoto konfliktu, protože jak již bylo naznačeno v úvodu, v tom, jak nazývat události v Guatemale mezi lety 1960 – 1996 panuje jistý nesoulad, především mezi vládními představiteli a zástupci neziskových organizací a historických komisí. Náhled do historických událostí je rozdělen do dvou částí, nejdříve

budou představeny události let 1960 – 1996 a poté události od roku 1996, který je považován jako začátek rekonciliačního procesu, až do současnosti. Procesy tranzitivní spravedlnosti se odehrávají v rámci stanoveného justičního systému a trestního zákoníku, proto bude také představena jejich struktura a platné právní normy, relevantní pro procesy tranzitivní spravedlnosti.

2 Ozbrojený vnitřní konflikt (1960-1996)

Nástupu vojenské vlády v roce 1954 předcházelo hrubé porušení státní suverenity Guatemaly ze strany Spojených států, které vojensky a takticky podporovaly svržení reformního prezidenta Jácobu Árbenze Guzmána. Ten prosazoval mimo jiné agrární reformu zahrnující vyvlastňování velkých zemědělských ploch, z nichž většina patřila americké United Fruit Company a se svojí sociálně orientovanou politikou přišel navíc v čase americké antikomunistické doktríny. Puči předcházela tajná dohoda vojenských představitelů z roku 1952, generála Miguela Idigorase Fuentesese a podplukovníka Carlose Castilla Armase, tzv. Dohoda gentlemanů (*Pacto de Caballeros*), ve které se zavazují zastavit komunistickou politiku v zemi, Castillo Armas je v ní pověřen vrchním velením revoluční armády (*Jefe Militar Supremo de la Revolución*) a po dosažení vítězství stane dle dohody v čele dočasné vlády. Oba armádní představitelé v dohodě prohlašují, že:

„Za současné kritické situace [...] vedeni horoucím patriotismem a jako skuteční představitelé demokratických sil [...] a lidu, který bojuje proti komunismu, jsme se rozhodli uposlechnout volání guatemalského lidu a přispěchat na pomoc, abychom ho zachránili z drápů, které ho utiskují [...]“ (Villagrán 1993: 105)

Prezident Árbenz byl nucen podat demisi 27.6. 1954 a jmenoval svého nástupce, plukovníka Carlose Enriqueze Díaze. Americká strana prosazovala Castilla Armase, kterého se jí nakonec, za použití výhrůzek vojenské invaze, podařilo prosadit (Villagrán 1993: 170). Vojenská junta zahájila svou činnost zrušením ústavy a převzala legislativní i exekutivní moc ve státě. Akty, kterými junta pevně uchopila situaci, zahrnovaly tři oblasti. Vymezení nepřítele, trest a ekonomicko-sociální otázka.

V rámci legitimizace zahájila junta silnou antikomunistickou kampaň. Byl založen Národní úřad pro ochranu proti komunismu (*Comité Nacional de Defensa contra el Comunismo*), podpořený Preventivním zákonem proti komunismu (*Ley Preventiva Penal contra el Comunismo*). Na základě tohoto zákona byl sestavován registr osob, které byly podezřelé z jakékoliv formy podpory a spolupráce s komunistickou stranou. V rámci stanovování jasných pravidel hry bylo dalším krokem zrušení levicově orientované Guatemalské strany práce (PGT - *Partido Guatemalteco de Trabajadores*) a stanovení Soudních vyšetřovacích tribunálů (*Tribunales de*

Intrucción), které měly vyšetřovat a postihovat sympatizanty prezidentů Arévala Bermeja a jeho nástupce Jácoaba Árbenze. Ekonomická politika junty byla kapitalistická, a přestože Árbenzovy reformy nebyly zaváděny s úmyslem zavést socialismus nýbrž podpořit industrializaci a konkurenceschopnost státu, byly pochopitelně zrušeny, včetně agrární reformy (Villagrán 1993: 205). Činnost odborových a zemědělských organizací byla povolena dekretem číslo 30 z 16.7. 1954, jejich další existence však byla podmíněna personálními čistkami.

V zájmu formalizace a legalizace junty byly vyhlášeny volby, které probíhaly plně pod kontrolou juntou stanovené komise, analfabetům bylo odejmuto volební právo, sčítání hlasů bylo tajné a politické strany byly nahrazeny pouze občanskými sdruženími. Junta přislíbila svobodné volby tehdy „*až bude vymýcen komunismus*“ (Villagrán 1993: 252). Volby proběhly v říjnu 1954 a všichni poslanci do Národního shromáždění byli členy Národní antikomunistické fronty (*Frente Anticomunista Nacional*). Castillo Armas ještě stihl vydat antikomunistickou ústavu, ve které si stanovil prezidentský úřad na následující čtyři roky, a v roce 1957 byl zavražděn. V prezidentských volbách následující roku zvítězil generál Miguel Ydígoras Fuentes, který začal zemi připravovat k postupnému přechodu k demokracii mimo jiné i uvolněním prostoru pro vznik nových politických stran. Ty se začaly postupně vymezovat do dvou hlavních proudů – anikomunisté a revolucionaristé, z nichž první jmenovaná skupina začala ztrácet podporu i od hlavy státu. Obavy se vzrůstající podpory revolucionaristů, z návratu prezidenta Árbenze a z neschopnosti Ydígorase Fuentesse čelit sociálním nepokojům vedly k vojenskému puči a k opětovnému zřízení vojenského kabinetu. Sociální hnutí však již byla v pohybu a začaly se formovat první ilegální a ozbrojené skupiny.

Během šedesátých a sedmdesátých let došlo nejen ke vzniku guerillových opozičních skupin, ale také k militarizaci státních mocí, institucí a celého politického prostoru, což umožnilo armádě, která po puči převzala moc v zemi, mít naprostý dohled nad děním ve státě. V průběhu konfliktu tedy žádná státní moc nepracovala nezávisle, což umožnilo porušování lidských práv, rozsudky bez řádných soudních procesů, porušování zákonů a ústavy vůbec. Významným prvkem militarizace byla Tajná služba (*Inteligencia Militar*), která spolupracovala s hustou sítí informátorů, infiltrovaných do různých občanských organizací. Tajná služba dokázala proniknout do všech státních institucí, byly zřizovány neoficiální věznice a mučírny. K verbování informátorů

používala Tajná služba vydírání a vyhrožování a dosáhla tak koroze občanské soudržnosti a rozšířila všudypřítomný strach a nedůvěru k bližnímu. Od roku 1965 docházelo k masakrům civilního obyvatelstva, obzvláště mezi roky 1966-68 na východě území, kde byly prováděny rozsáhlé likvidace venkovských obyvatel s cílem rozložit tak základny guerilly systematickým terorem (CEH 1999: 88).

Z nedemokratické autoritářské společnosti se Guatemala přesunula do společnosti zmítané ozbrojeným vnitřním konfliktem, jehož kořeny netkví pouze v událostech předcházející dekády, nýbrž v sociálním konfliktu a distribuci majetku ve společnosti, která se ani po sto letech nezávislé existence nikterak nelišila od téměř feudálního zřízení. Společnost byla rozvrstvena do několika sociálních složek, na vrcholu s úzkou elitou shromažďující veškerou politickou a ekonomickou moc a se širokým spodním patrem tvořeným zemědělci, dělníky a původními obyvateli Guatemaly, mayskými indiány. Výrazně polarizovaná společnost vytvářela podmínky k protestům nejchudších, kteří byli ekonomickou úzkostí stahováni k extremistickým ideám, a celkově znemožňovala vývoj země směrem k demokratické společnosti se stabilním politickým systémem (CEH 1999: 21-22).

Je podstatné analyzovat, o jaký typ konfliktu v Guatemale šlo. Ačkoliv se jednalo o válečné období, tradiční válka, ve smyslu obrany státního území proti externímu nepříteli, tedy dvou armád zneprátelených zemí, „stará válka“ (Eckhardt 2005: 24), se neshoduje s charakterem guatemalského konfliktu. Bezpochyby se jednalo o ozbrojený konflikt, ale zaměřený dovnitř státu, bez vnějšího aktéra. Eckhardt označuje tento typ konfliktů jako „nové války“ (Eckhardt 2005: 26). Dichotomie starých válek, tedy interní (mírumilovné) a externí (násilné) se ztrácí, a zároveň s ní mizí i rozdíl mezi válkou, soukromým násilím a organizovaným zločinem. Guatemalský konflikt představují dva hlavní aktéři, státní moc a vzbouřenecké skupiny, ovšem skutečně ozbrojená byla pouze jedna strana barikády. Za celou dobu trvání konfliktu totiž neměly guerilly bojový potenciál k tomu, aby mohly ohrozit státní vojsko, a už vůbec ne k tomu ho porazit (CEH 1999: 27). Vojsko bylo vybaveno válečným plánem, dokonalejšími zbraněmi, lepším tréninkem i koordinací postupu. Státní síla si byla vědoma své převahy, je tedy možné, že nešlo o skutečný konflikt dvou ozbrojených sil, ale o zásah proti vnitřnímu nepříteli, jehož schopnosti byly záměrně zveličovány, aby byly ospravedlněny brutální zásahy proti společnosti, které sledovaly prosté uzurpování

moci. V prvních letech konfliktu, 1962 – 1970, se válečné operace soustředily na východ země, na hlavní město a na jižní pobřeží, kde se nachází většina zemědělských oblastí, oběti byli převážně rolníci, členové odborových organizací, univerzitní studenti. Později (1971 – 1977) postihly represe odborové a komunistické vůdce, kněží a sympatizanty guerilly. Během nejnásilnějšího období (1978 – 1985) se stát zaměřil na oblasti s početnou mayskou populací, nevyjímaje ženy ani děti. Poslední část války (1986 – 1996) měla charakter selektivní represe se zaměřením na likvidaci „podvratných živlů“ jakékoliv národnosti (CEH 1999: 28).

Role, kterou převzala armáda během ozbrojeného konfliktu, se zakládala na výrazu „vnitřní nepřítel,“ který vycházel z oficiální doktríny národní bezpečnosti. Podle této doktríny se nepřítel (komunista, vzbouřenec) může nacházet kdekoliv a boj je třeba vést také na poli ideologie, politiky a kultury. Tímto se guatemalské vojsko vymklo se ze své původní koncepce ochrany národních zájmů a suverenity a změnilo se v nástroj okupace. Obyvatelé byli tříděni na skupiny přátel a nepřátel režimu, přičemž proti nepřátelům bylo používáno veškerých nástrojů teroru (Mack Chang 2007: 177). Z výčtu vojenských operací armády je patrné, že vojáci nestáli proti ozbrojenému nepříteli, který by byl rizikem pro bezpečnost obyvatel a státu. Naprostá většina obětí patřila k civilnímu obyvatelstvu - rolníci, levicově smýšlející občané a mayští indiáni.

Zmiňované „nové války“ jsou charakterizované také diverzitou aktérů. Stát už není jediným vykonavatelem síly, objevují se další účastníci, jako jsou třeba guerillové skupiny. Vertikální, hierarchicky organizovaná a uniformovaná armáda je nahrazena horizontálními, decentralizovanými ozbrojenými jednotkami. Kromě vojska disponovala guatemalská armáda ještě dvěma speciálními jednotkami, Kaibily (*Los Kaibiles*), což byly extrémně kruté ozbrojené síly najímané na „špinavou práci“, skutečné stroje na zabíjení. Tou druhou byly Jednotky civilní domobrany (*Patrullas de Autodefensa Civil*), paramilitární skupiny násilně vytvořené z civilního obyvatelstva, které monitorovaly pohyb guerill na venkově a účastnily se zásahů proti nepříteli státu. Cílem bylo jednak rozvrácení sousedské společnosti a podrobení zapojením do zločinů a jednak, obzvlášť v případě Mayů, podkopání tradičních hodnot a indiánského přístupu k živým i k mrtvým. Porušování válečných pravidel se dělo jak na straně vojska, tak na straně guerillových bojovníků. Obě armády mají na svědomí smrt civilních obyvatel, neškodných starých lidí, žen a dětí. Vládnímu vojsku je prisuzováno asi 93% veškerých

nehumánních a násilných činů, guerille okolo 3% zdokumentovaných zločinů (CEH 1999:25-26). Nic nezbavuje guerillu odpovědnosti za provedené násilí, ale tento rozdíl mezi válčícími stranami může být chápán jako další důkaz o skutečném nepoměru sil nebo o tom, že se nejednalo ani tak o vnitřní konflikt, jako o státní teror.

Přes svou převahu ale vojsko nebylo schopno ukončit konflikt definitivním zničením protivníka. Podle teorie „nové války“ to pravděpodobně nebylo ani v jeho zájmu. Válka totiž přestává být nástrojem k ukončení konfliktu, ale stává se jeho cílem. Přáním aktérů bojů není ukončení násilí, protože z atmosféry násilí a strachu těží svoji podporu veřejnosti. V důsledku dlouhotrvajícího konfliktu pak dojde k poškození charakteru celé společnosti, která je pak ovládána již zmíněnou „kulturou násilí“ (Eckhardt 2005: 26).

Z různých příčin se začala církev, podnikatelská sféra i politické strany oddalovat od represivního vojenského režimu počátkem osmdesátých let. Tyto příčiny představovaly kombinaci vyčerpání z režimu, který vládl díky permanentním volebním podvodům, uzavřenost politického systému, který nebyl schopen čelit ekonomickým nerovnostem, neschopnost armády udržet bezpečnost ve státě a v neposlední řadě izolace státu v mezinárodním měřítku. Po vojenském puči v roce 1983, při kterém byl svržen generál Efraín Ríos Montt, představitelé státu sestavili Národní plán bezpečnosti a rozvoje (PNSD - *Plan Nacional de Seguridad y Desarrollo*) s antisubversivním programem, ale mimo jiné se zavazují k restrukturalizaci volebního systému, který by umožnil politickou participaci a k znovu založení ústavnosti státu, v rámci kterého by občané mohli užívat a dodržovat svá práva v demokratickém duchu (Blanco, Zapata 2007: 299). Součástí PNSD jsou dokumenty Národní obnova 84 (*Reencuentro Institucional 84*) a Národní stabilita 85 (*Estabilidad Nacional 85*), přičemž vyhotovení veškerých dokumentů probíhalo pod dohledem armády. Nástupce Ríose Montta, Oscar Mejía Victores, vyhlásil volby do Ústavodárného shromáždění, které probíhaly v červenci 1984 v atmosféře ovlivněné státním převratem, násilím a diskriminací, přesto byly přijímány mezinárodní společností jako úspěch a cesta k demokratizaci (Blanco, Zapata 2007: 302). Ze sedmnácti politických stran a dvou občanských výborů deset politických stran a uskupení získalo dostatečný počet hlasů a uzákonilo demokratickou ústavu, která vstoupila v platnost 14. 1. 1986. V listopadu 1985 se konaly všeobecné volby, ze kterých vzešel prezident, viceprezident, 100 poslanců Kongresu a 330

obecních zastupitelstev. Výsledky dokazovaly orientaci volebních preferencí směrem k netradičním reformistům a směrem od stran konzervativních či ultrakonzervativních. Účast sociálně-demokratické strany naznačovala otevření a uvolnění politických represí, ač limitované, neboť byl stále evidentní silný vliv, který si armáda udržovala. Nově zvolený prezident Vinicio Cerezo dva roky po svém zvolení připustil, že v době, kdy přebíral prezidentský úřad, ho armáda ponechala vykonávat odhadem 30% z jeho ústavních pravomocí. Prohlásil, že situace se později zlepšila, ovšem někteří pozorovatelé odhadují, že naopak v roce 1988 se jeho podíl na moci snížil až na 15 nebo 10% (Mainwaring, Brinks, Pérez-Liñán 2001:44).

Proces mírových jednání začíná už v roce 1983 nesmělými pokusy v rámci Contadorského mírového procesu (*Declaración de Contadora*) v Panamě. V roce 1987 došlo k výraznějšímu posunu prohlášením z Esquipulas II, které obsahovalo základní procesy k zajištění míru, národní rekongiliaci, svobodným volbám a také harmonogram všech aktivit směřujících k ukončení bojů. Až po devíti letech vyjednávání došlo k podpisu mírové dohody mezi prezidentem republiky a funkcionáři, kteří se zúčastnili vyjednávání, velením sloučených guerillových skupin URNG, občany, kteří se podíleli na Národní komisi rekongiliace a Shromáždění občanské společnosti, a zástupci katolické církve. K dohledu nad mírovým procesem, završeným řadou dohod z prosince 1996 (Dohoda o definitivním zastavení bojů; Dohoda o konstitucionálních reformách a volební zákon; Dohoda o základních principech inkorporace a legalizace URNG; Dohoda o časovém rozvrhu implementace, splnění a dodržení mírových smluv a konečně Dohoda o trvalém a pevném míru podepsaná 29. 12. 1996¹) sestavila OSN politickou misi na obranu míru MINIGUA, která v rámci peacekeepingových aktivit působila od listopadu 1994.

Mise MINIGUA byla založena prioritně pro ověření dodržování definitivního ukončení bojů mezi guatemalskou armádou a URNG. Proces tohoto ověřování zahrnoval pozorovacíinnost, oddělení bojujících sil a odzbrojení jednotek URNG. Od listopadu 1994 se pod misí MINIGUA angažovalo v rekonstrukci institucí více než 250 pozorovatelů, právních expertů, specialistů indiánského původu a policistů a to v rámci celého státu, i v odlehlých oblastech. Soustředili se na činnosti, které souvisely

¹ Všechny dohody byly publikovány ve spolupráci s Universitou Rafael Landívar a MINIGUA za účelem jejich rozšíření a podpory dosažení splnění jejich obsahu a jsou dostupné na http://www.gt.undp.org/content/dam/guatemala/docs/publications/undp_gt_Acuerdos-de-Paz-O.pdf

s prosazováním lidských práv, s otázkou beztrestnosti a se snižováním projevů násilí v populaci. V roce 1996 se mise zaměřila na postupy vedoucí k demokratické povaze státu, což zahrnovalo podporu konstitucionálních reforem, reforem volebního systému, včlenění URNG do politického života, upevnění identity a práv indiánského obyvatelstva(OSN).

Poté, co byla přijata rezoluce 1094 (1997) o promírovém úsilí ve Střední Americe, Rada Bezpečnosti 20.1. 1997 schválila rozšíření mise MINIGUA o 155 vojenských pozorovatelů a zdravotnického personálu na dobu tří měsíců. Vojenští pozorovatelé, kteří tvořili tuto misi, pocházeli z Argentiny, Austrálie, Brazílie, Kanady, Ekvádoru, Španělska, Spojených Států, Ruské federace, Švédska, Ukrajiny, Uruguaye a Venezuely. Dalších 13 lékařů pocházelo z Německa, Rakouska a Singapuru. V den D-15 (16. února 1997), URNG poskytla informace o zhruba 3.570 bojovnicích, kteří byli následně odzbrojeni. Poskytla také inventář zbraní, výbušnin, které měla tato organizace v držení, a informace o umístění nášlapných min. V den D-20 (21. února 1997), skupiny vojenských pozorovatelů se rozmístily do šesti center (Finca Sacol, Finca Claudia, Finca Las Abejas, Tululché, Tzalbal y Mayalán), kde se soustředily na sledování míst s koncentrací členů URNG(OSN).

Rozdělení bojujících stran, Guatemalské armády a URNG, se uskutečnilo vytvořením dvou soustředných zón okolo míst s koncentrací sil URNG. Jednotky armády neměly povoleno vstupovat do bezpečnostní zóny s vnitřním radiem šesti kilometrů a policejní jednotky směly vstoupit pouze s povolením vojenských pozorovatelů OSN. V okamžiku, kdy vojenské jednotky úplně opustily okolí bezpečnostní zóny, jednotky URNG začaly rozpouštět svoje *puntos de concentración* v souladu s předem daným plánem a zároveň jejich zbraně, výbušniny a ostatní vojenský materiál byl registrován a odevzdáván pozorovatelům OSN (OSN).

Ačkoli to mírové smlouvy přímo neurčovaly, přesto URNG pomáhala lokalizovat a odstranit nášlapné miny, kterých bylo k 18. dubnu 1997 nalezeno a zničeno celkem 378. Bylo odzbrojeno 2.928 bojovníků URNG, a celkem bylo získáno ze strany URNG 535.102 zbraní, které byly 14. května 1997 odevzdány Ministerstvu vnitra, odpovídající certifikát byl podepsán Guatemalskou vládou a velitelem vojenských pozorovatelů OSN. Tento akt znamenal konec mandátu vojenských pozorovatelů, jejich návrat do zemí původu začal 17. května 1997. Pouze jedna skupina

zůstala v hlavních kasárnách, v hlavním městě, až do 27. května, kdy odešly pozorovatele definitivně ze země (OSN).

V zájmu postkonfliktní rekonstrukce sestavila Komise pro objasnění historických událostí (CEH - *Comisión para el Esclarecimiento Histórico*) řadu doporučení, která jsou zaměřena na spravedlivé a pravdivé nakládání s minulostí včetně odškodnění obětí.

Řada vojenských představitelů režimu se po převzetí moci civilní vládou úspěšně zařadila do politiky. Měli tak možnost ovlivňovat rekonciliační proces v jehož rámci by pravděpodobně byli nuceni podat vysvětlení svého působení v předchozím režimu. I následující volby v roce 1990 byly poznamenány násilnostmi a represemi, které předznamenávaly éru budoucího prezidenta, Jorge Serrana Elíase. Jeho vláda byla charakterizována vážnou institucionální krizí, nepotismem, korupčními skandály a neefektivním soudním systémem. V této atmosféře realizoval prezident Elías v roce 1993 autopuč. Silně odmítavá reakce mezinárodního společenství a sociálních, ekonomických a politických elit vedla k vyhlášení mimořádných voleb, ve kterých zvítězil Ramiro de León Carpio. Volby v roce 1995 jsou považovány za triumf demokratizačního procesu v Guatemale (Blanco, Zapata 2007: 310).

2.1 Oběti

Oběti guatemalského konfliktu představují muži, ženy a děti všech společenských vrstev: dělníci, odborníci, duchovní, politici, zemědělci, studenti, učitelé. Velkou část tvoří příslušníci mayského etnika (CEH 1999: 25). Nejmladší a nejzranitelnější oběti, děti, byly popravovány, mučeny či sexuálně zneužívány. Řada dětí se stala sirotky bez jakýchkoliv prostředků, obzvláště v mayské komunitě (CEH 1999: 28). Mimořádně silně působí svědectví, zaznamenaná ve zprávě REMHI (*Recuperación de Memoria Histórica*) nazvané *Guatemala: Nunca más*, v části prvního svazku nazvané *Zničení semínka (La destrucción de la semilla)*. Nemělo by mnoho smyslu líčit extrémní krutosti, kterým byly vystaveny dětské oběti, za vše hovoří svědectví případu č. 4017: „*Plánem armády bylo nechat půdu bez zárodků. Ať se jednalo o roční batole, dvouleté dítě, všechno to byla semínka zla. To byl plán armády. A to je to, co jsem viděl*“ (ODHAGa 1998). Řada dětí byla zrekrutována do jednotek PAC nebo přímo do armády, většinou za účelem snížení ztrát v řadách dospělých

vojáků. Mezi dětské oběti se řadí i potomci, vzešlí ze stovek znásilněných žen. Takové děti byly vystaveny v daleko vyšší míře chudobě, nevzdělanosti a sociálnímu vyloučení (ODHAGa 1998). Protože malé děti pobývají nejčastěji v přítomnosti svých matek, každou čtvrtou obětí konfliktu se stala žena. Jednalo se o oběti poprav, mučení, násilných zmizení, sexuálního násilí nebo hromadných masakrů. Tisíce žen ztratily manžele, čímž byly odsouzeny k chudobě. Zároveň ale CEH poznamenává, že ženy hrály významnou úlohu při obraně lidských práv, jako iniciátorky různých podpůrných skupin a skupin bojujících proti imunitě (CEH 1999: 29).

Za kolektivního nepřítele státu byli označeni Mayové, a to především kvůli podpoře, kterou poskytovaly guerillovým vojskům, ovšem v některých případech se jednalo pouze o nepodložená podezření. CEH došla ve své zprávě k závěru, že ve většině případů se spolupráce Mayů s guerillou účelově zveličovala (CEH 1999: 29). CEH se zároveň domnívá, že hlavním důvodem bojů proti Mayům byla doktrína, která vyjadřovala nadřazenost bílé rasy, rasismem vysvětluje CEH i období intenzivních útoků v letech 1981 – 1983, ve kterých se odehrála téměř polovina všech masakrů za celou dobu konfliktu (CEH 1999: 29). Agresivita vůči mayské komunitě zahrnovala destrukci nástrojů potřebných k přežití – spálení domů, úrody, zničení zemědělských nástrojů a zabití zvířat, ale neomezovala se pouze na světské statky. Cílem bylo potlačit společné znaky, jako byl jazyk či oblečení, rozvrátit tradiční rituály a náboženství zákazem jejich vykonávání. Protože příroda samotná je pro Maye božstvím, vojáci také používali jed, aby otrávil vodu a zvířata (ODHAGb 1998). Na základě údajů, které během svého vyšetřování získala národní historická komise REMHI, byla sestavena i tabulka s hrubým odhadem násilných trestných činů během ozbrojeného vnitřního konfliktu. Autoři upozorňují na to, že jeden čin může mít více než jednu oběť, a že jedna osoba může být zároveň obětí několika trestných činů.

Tab. 2 Trestné činy a počty obětí během období konfliktu

Trestný čin	Období							Celkem
	Nezařazené období	60-68	69-74	75-79	80-83	84-87	88-96	
Přímé úmrtí	1,653	33	43	605	18,554	836	739	22,463

Nepřímé úmrtí	168	3	4	16	2,127	207	135	2,660
Nucené „zmizení“	193	1	19	144	3,082	388	66	3,893
„Zmizení“, živí navrátní	35	1	1	19	598	46	15	715
Vydírání únosem					7	1		8
Kruté zacházení a mučení	172	10	23	126	4,649	340	196	5,516
Sexuální násilí	13			6	127	4	2	152
Ohrožení s následkem zranění	18	3	3	14	1,422	227	138	1,825
Ohrožení bez zranění	44	2		11	1,117	838	342	2,354
Ohrožení s následkem utrpení	16			3	754	115	78	966
Ohrožení bez utrpení	46			1	299	12	34	392
Výhrůžky jednotlivcům	129	90	33	120	3,517	318	413	4,620
Výhrůžky skupinám či organizacím	30	1	182	24	3,720	69	29	4,055
Neoprávněné zadržení	509	105	18	220	3,520	466	241	5,079
Jiné	25			4	288	4	2	323
Celkem	3,051	249	326	1,313	43,781	3,871	2,430	55,021

Zdroj: REMHI

Celkově se počty obětí různí, podle CEH se celkový počet mrtvých a zmizelých pohybuje okolo 200 tisíc obětí (CEH 1999: 21). Stejně tak se kvůli nedostatku informací a důkazů liší údaje o počtu masakrů vesnic, následující tabulka poskytuje náhled na vývoj v době trvání konfliktu.

Tab. 3 Počty masakrů během období konfliktu

Oblast	Rok												Celkem
	Neznámý rok	78	79	80	81	82	83	84	85	88	91	95	
Guatemala				1									1

Baja Verapaz					4	12							16
Alta Verapaz	3	2	1	15	10	27	4					1	63
Izabal						1							1
Chiquimula					1								1
Chimaltenango	1			1	2	3	1			1			9
Quetzaltenango					1			1					2
San Marcos	3				4	3	1	1					12
Huehuetenango	2		2	2	16	20							42
Quiche	16		4	27	62	120	17	9	5	2	1		263
Peten	1				3	6							10
Mexico								1	1				2
Celkem	26	2	7	46	103	192	23	12	6	3	1	1	422

Zdroj: REMHI

Podle CEH je celkový počet masakrů 669, přičemž za 626 je zodpovědný stát, za 32 guerilla a u 11 masakrů nebylo možné zjistit zodpovědného viníka (CEH 1999: 100).

2.2 Viníci

Stejně jako armáda, jejíž role přesáhla dalece svou roli ochránce suverenity státu, tak i Tajná služba se rozrostla z úřadu, který má analyzovat informace významné pro státní bezpečnost, na chobotnici, která vykonávala kontrolu nad obyvatelstvem, společností, státem i samotným vojskem. A to prostřednictvím vojensko-politické strategie a za častého porušování lidských práv i ústavy (CEH 1999: 31). Tato složitá síť vojenských a policejních orgánů zásadním způsobem pronikla do sociálního života prostřednictvím agentů a informátorů, kteří byli organizováni do hierarchického systému. Dále tajná služba vykonávala klíčovou roli při vojenských operacích, masakrech, popravách, nucených zmizení a mučení. Vnitřní struktura organizace se časem proměňovala tak, aby byla v souladu s vládní politikou a řídila se podle směru, jakým se vyvíjel konflikt. Tajná služba představovala *ojos, oídos y brazos* (oči, uši a paže) vojska s odhadovaným počtem 28 000 agentů (ODHAGc 1998). Strukturu a

kompetence jednotlivých odnoží tajné služby popisuje zpráva REMHI, svazek II, kapitola I:

Na telefonické odposlechy a dohled nad obyvatelstvem se zaměřovala tzv. *La 2*, špionážní síť vybavená moderní technikou a propojená s exekutivní částí tajné služby, které předávala informace. Na kontrolu migrace se zaměřoval Archív (*Archivo del Estado Mayor Presidencial*), který byl původně zřízen k ochraně prezidenta, později se však jeho činnost rozšířila, například na participaci při zakládání různých eskader smrti, např. *Jaguar Justiciero*. Tento orgán tajné služby představoval výraznou politickou sílu a to díky své blízkosti k nejvyšším státním kruhům.

Místem působnosti policejních orgánů, např. Národní policie (*Policia Militar*) bylo především hlavní město, zaměřovaly se na *limpiezasocial* (čistky ve společnosti). Neuniformovaní příslušníci Komanda 6 (*Comando Seis*), jejichž úkolem bylo rychle zasáhnout při nepokojích, stáli například za masakrem na španělské ambasádě v roce 1980. Dočasná vojenská policie (*Policia Militar Ambulante*) se potom zaměřovala na rurální oblast.

Řečenými pažemi vojska byly od roku 1966 tzv. eskadry smrti. Existovala jich celá řada, jako první vznikla Bílá dlaň (*Mano Blanca*), dále působily Antikomunistická rada Guatemaly (*Consejo Anticomunista de Guatemala – CADEG*), Nová antikomunistická organizace (*Nueva Organización Anticomunista – NOA*), Tajné antikomunistické vojsko (*Ejército Secreto Anticomunista – ESA*) (ODHAGc 1998). Mezi eskadry smrti patří také již zmiňovaní Kaibilové, jejichž svérázný způsob výcviku, který popisuje zpráva CEH, zahrnoval také zabíjení zvířat, jejich následnou konzumaci v syrovém stavu a pití jejich krve, čímž adepti prokazovali svou statečnost. Tato krutost byla později uvedena do praxe, což podle CEH dokládají četné důkazy (CEH 1999: 32).

2.3 PAC a guerilla

Černobílé vidění oběti – viníci není v guatemalském konfliktu tak snadné, ačkoliv na jedné straně se profiluje armáda a na druhé guerillové hnutí a obyvatelstvo. Guerilla ovšem rozhodně není bez viny a jednotky PAC, kterým budou věnovány následující řádky, se nedají jednoznačně považovat za viníky. Jednotky PAC se začaly

objevovat za vlády generála Lucase Garcíi, ale legalizovány byly až v roce 1982 za vlády Efraína Ríose Montta. Oficiální data, která by informovala o počtech členů této domobrany, neexistují. Odhaduje se, že v letech 1982-83 v PAC působilo asi 900 000 členů, kterým bylo mezi 15 a 60 lety věku. Během vlády Vinicia Cereza jejich počet klesl na 500 000 a v roce 1995, kdy došlo k jejich rozpuštění, byl počet členů asi 375 000 (ODHAGd 1998). Jejich úlohou bylo monitorovat pohyb guerill, případně zastupovat armádu v případě ozbrojených střetů. Zároveň byly využívány jako průvodci v těžko dostupném a neznámém terénu. Podle svědectví, které se podařilo REMHI shromáždit, jsou PAC zodpovědné za 76 % všech násilných činů a zodpovídají zhruba za jeden z pěti masakrů. Mezi zločiny PAC patří vraždy, mučení, neodůvodněná věznění, násilná zmizení a vyhrožování (ODHAGd 1998). Na druhou stranu způsob rekrutování členů PAC často představoval nátlak, vydírání, vyhrožování smrtí a smrtí členů rodiny. Vojenský výcvik nových rekrutů zahrnoval i indoktrinaci, která v řadě případů názorově rozdělila i členy jedné rodiny. Vzhledem k tomu, že většina venkovské populace byla členem PAC, není těžké si představit, jaké škody napáchala aktivita tohoto polovojenského uskupení v oblasti vzájemné důvěry a soudržnosti komunity. Nejen prostřednictvím PAC armáda donutila obyvatelstvo zúčastnit se bojů a to na straně armády. CEH zaznamenala stovky případů, kdy byli civilisté donuceni vojáky páchat násilí, jako bylo mučení, zohavení mrtvol nebo vraždění, což mělo rozbít společenskou soudržnost, aby byly komunity snáz ovladatelné (CEH 1999: 33-34).

Podobný problém jako s PAC a jejím zařazením mezi oběti, je s guerillou a jejím zařazením mezi viníky. Ačkoliv guerilla aktivně bojovala proti státnímu teroru, svým pohybem po venkovském prostředí způsobovala řadu problémů nevinným lidem. Často se stávalo, že poté, co guerilla opustila nějakou oblast, ve které se snažila získat spolubojovníky, tato oblast byla v řádu dní napadena vojskem a řada obyvatel byla zavražděna kvůli spolupráci s guerillou. CEH klade guerille především za vinu to, že svým neuváženým kontaktem s obyvatelstvem podněcovala násilné útoky ze strany vojáků, což u obyvatel ještě podpořilo pocity osamocení a zklamání (CEH 1999: 29-30). Kromě jasně definovaného nepřítele v podobě armády guerilla mezi protivníky zahrnuje i civilisty, kteří představovali ekonomickou a politickou sílu, stejně tak i obyvatele zemědělských oblastí, které podezřívala ze spolupráce s vládou a vojáky (CEH 1999: 26). Guatemalský ozbrojený konflikt hluboce poznamenal celou společnost, svým dosahem, který nevynechal ani nejmladší, svou nepředstavitelnou

brutalitou a vize, že po podepsání mírových smluv nastoupí rekonciliační usmiřování, je velice naivní. Již povaha zásadní otázky, tj. jak tento vnitrostátní konflikt vlastně nazývat, naznačuje, že cesta k rekonciliaci je v Guatemale spíše než cestou k pravdě a usmíření spíše cestou, na které se kličkuje mezi slovy a termín rekonciliace získává překvapivé rozměry.

2.4 Genocida nebo ozbrojený vnitřní konflikt?

Jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, názory na pojmenování guatemalského konfliktu se různí, jedna skupina trvá na pojmenování „genocida“, druhá prosazuje „ozbrojený vnitřní konflikt.“ Konvence o prevenci a potrestání deliktů genocidy OSN z 9. prosince 1948 definuje genocidu jako snahu zničit celou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu nebo její část, a to prostřednictvím některým z následujících aktů: zabíjením členů skupiny; způsobováním vážné tělesné nebo duševní újmy členům skupiny; záměrné poškozování životních podmínek skupiny s cílem způsobit fyzickou likvidaci celku či jeho části; zavádění takových opatření, která mají zabránit narození nových členů skupiny; násilné převážení dětí skupiny do jiné skupiny (OSNa). Vzhledem k tomu, že 83% všech obětí guatemalského konfliktu byli Mayové, a že všech 626² zmasakrovaných vesnic bylo Mayských, činy armády skutečně poukazují na existenci genocidy. Armáda nepochybně zabila členy skupiny, způsobila vážná tělesná a duševní poranění a záměrně poškozovala životní podmínky za účelem zlikvidovat celou skupinu nebo její část, porušila tedy Konvenci o prevenci a potrestání deliktů genocidy minimálně ve třech bodech (Sanford 2008: 548). CEH nicméně upozorňuje na nutnost rozlišovat mezi aktem genocidy a politikou genocidy:

„Politika genocidy existuje tehdy, když cílem akcí je vyhladit skupinu či její část. Akt genocidy je takový, jehož cíl je ekonomický, politický, vojenský nebo jakýkoliv jiný, a metoda, užívaná k dosažení tohoto cíle, je vyhlazení skupiny nebo její části“ (CEH 1999: 49).

²Počty masakrů se liší, stejně jako počty obětí. Tento údaj byl převzat z Sanford, Victoria. 2008. *Sí, hubo genocidio en Guatemala = Yes, there was a genocide in Guatemala*. In Stone, Dan ed. *The Historiography of Genocide*. London: Palgrave Macmillan.

CEH se ve své závěrečné zprávě spíše přiklání k názoru, že v případě Guatemaly se jednalo o akty genocidy, přičemž tento názor nijak nezmenšuje zločiny, kterých se armáda dopustila a komise zároveň označuje za hlavního viníka guatemalskou vládu (CEH 1999: 49). Cíl zmíněných aktů genocidy byl podle hesel armády „sežehnout komunisty“ či „zabít podvrtné živly.“ Podle některých názorů ale byla tato hesla pouze krycími kódy, které měly představovat údajný cíl a zastírat skutečný účel vojenských akcí, kterým byla snaha zlikvidovat mayskou komunitu (Sanford 2008: 550). Mezinárodní diskuse na toto téma už se nezabývá rozdíly mezi akty či politikou genocidy, vnímá především brutalitu a nemilosrdnost útoku proti mayské komunitě a také to, že řada představitelů armády či jiných organizací³ vůbec nepřipouští, že by došlo k cílenému vraždění Mayů, ať jsou nazývány tyto zločiny jako akty či politiky. Výše jmenovaní jsou přesvědčeni, že události v Guatemale v letech 1960 – 1996 byly ozbrojeným vnitřním konfliktem. Ten definuje čl. 3 Ženevské úmluvy z roku 1949 jako „*konflikt ne-mezinárodního charakteru*“, který se odehrává mezi vládními ozbrojenými silami a jednou či více ozbrojenými nevládními skupinami. Tyto konflikty musí splňovat kritérium intenzity, organizovanosti stran konfliktu a jejich síly. Nevládní strana konfliktu má představovat skutečnou organizovanou vojenskou sílu, aby bylo možné odlišit vnitřní konflikt od nepokojů či napětí (ICRC 2008). O skutečné organizované vojenské síle guerilly v zpochybňovaném spojení s mayskými indiány je možné polemizovat, tato diskuse je však zřejmě zbytečná, guatemalský kongres v květnu 2014 schválil rezoluci, která prohlašuje, že je „*po právní stránce neuskutečnitelné*“, aby se v období konfliktu (1960-96) objevila genocida. Podle slov prezidenta kongresu, Arístida Crespa, je potřeba zapomenout a „*pustit se do práce, aby byla nalezena harmonie, mír a rekongiliace*“ (BBC 2014).

Tato polemika nad názvem násilných aktů není pouze problémem správného názvosloví. Může naznačovat politiku, s jakou stát přistupuje k pravdivému poznání minulosti, zároveň jsou rozpoznány akty genocidy vyjmuty z možnosti amnestie, jak stanovuje Zákon o rekongiliaci viz níže. Přestože existuje řada důkazů, že se skutečně mohlo jednat o akty genocidy, kterých se vojáci dopustili na civilním obyvatelstvu,

³Otto Pérez Molina, Efraín Ríos Montt, Koordinátorská rada obchodních, průmyslových a finančních společností - CACIF – *Comité Coordinador de Asociaciones Comerciales, Industriales y Financieras*, Fond proti terorismu – *Fundación contra el terrorismo*, Asociace vojenských veteránů Guatemaly - AVEMILGUA – *Asociación de Veteranos Militares de Guatemala*.

představitelé státu raději volí to, co Susan Dwyerová nazývá „terapeutickou rétorikou“ (Dwyer 1999: 83).

3 Rekondiliční proces (1996 – současnost)

Mírové procesy v Guatemale se snaží o transformaci státního aparátu, který je historicky velmi vzdálen zájmům společnosti a je používán jako protektor zájmů soukromého sektoru (Mack Chang 2005: 182). V současné době se stát nachází ve velmi důležitém období, kdy má podepsané dohody dodržet a splnit z nich vyplývající závazky. Proto je nezbytné, aby politický sektor a skupiny elit prokázaly politickou vůli k těmto změnám, nicméně, ve skutečnosti se ukazuje absence skutečného zájmu a to nejen o uskutečnění potřebných změn, ale i o popularizaci samotného obsahu mírových smluv (Segura 2010: 161).

Mírové dohody se časem spíše staly cílem systematického blokování nejkonzervativnějších politických skupin. Příkladem může být dezinformační kampaň, vedená proti konstitucionálním změnám (jeden z požadavků mírových dohod), která nakonec vedla ke kýženému odmítnutí v referendu v roce 1999⁴. Odmítnutí ústavních změn postihlo i nezavedení plurietnického státu, což podle mnohých dokazuje rasismus, který v Guatemale výrazně určuje sociální vztahy. Je nutné poznamenat, že mírové dohody byly od začátku velmi zranitelné a to z toho důvodu, že nebyla předem vyjednána podmínka odchodu od vedoucích funkcí těch, kteří byli odpovědní za válečné zločiny či se na nich jinak podíleli (Segura 2010: 161).

Přesto bylo dosaženo řady společenských změn, různá kulturní hnutí Mayů se zorganizovala do institucí, především vzdělávacích a právních, lidová hnutí zahrnující studenty, odbory, rolníky a indiánské organizace navzdory výhrůzkám a vraždám řady jejích členů, učinila výrazný pokrok v oblasti pracovního práva a nároků na půdu. Stoupl počet občanských sdružení a progresivních politických stran, kterým se podařilo získat křesla v Kongresu. Ženy, jak bělošky, tak indiánky, založily řadu organizací a snaží se přispívat k implementaci mírových dohod. Guatemala City také zažilo v březnu 2000 svou první *Pride parade*, pochod gayů, lesbiček a transsexuálů (Nelson 2009: 48).

Historickým momentem bylo politování, které v červenci 1999 vyjádřil americký prezident Bill Clinton k roli, kterou hrály Spojené státy v Guatemale během

⁴V květnu 1999 se uskutečnilo referendum o ústavních změnách, kterého se 81,45% populace vůbec nezúčastnilo a z těch, kteří se zúčastnili, 55,6% hlasovalo proti. Důvodem bylo neporozumění změnám, nedostatek informací, navíc řada obyvatel neví, co je ústava a nechápe, k čemu slouží (Mack Chang 2005: 183).

ozbrojeného konfliktu. Požádal o odpuštění za pochybení, kterého se Spojené státy dopustily tím, že podporovaly represivní vládu, a zároveň prohlásil, že se jedná o „chybu, kterou již Spojené státy nesmí opakovat“ (Nelson 2009: 53). O pět let později, v roce 2004, oficiálně přiznala svou chybu i guatemalská vláda a slovy prezidenta Bergera se omluvila za vraždu antropoložky Myrny Mack Changové, aktivistky a spoluzakladatelky organizace AVANCSO, která bojuje proti imunitě zločinů z období ozbrojeného vnitřního konfliktu⁵. Symbolické omluvy také představují památníky obětem, památník věnovaný „zmizelým“ v Guatemala City, věčný plamen, umístěný v Národním paláci, který má připomínat podpis mírových smluv v roce 1996 a další památníky se jmény zavražděných či umučených. V parku, v blízkosti kostela Svatého Sebastiána se nachází památník ve tvaru otevřené knihy s titulem *Guatemala: Nunca Más*, s plastikou paže ověšené rozbitými řetězy a s vyobrazeným biskupa Gerardiho. Ten byl jedním z iniciátorů projektu REMHI, a několik hodin po vydání závěrečné zprávy v roce 1998 byl zavražděn betonovým kvádrem, který mu neznámí pachatelé shodili ze střechy na hlavu (Nelson 2009: 77).

Velmi náročným úkolem se ukázala reintegrace těch, kteří jsou vnímáni jako viníci, guatemalské armády, do společnosti. Den armády se v Guatemale tradičně koná 30. června a je oslavován pochodem po Šesté avenidě v Guatemala City, kde defiluje pěší vojsko, střelectvo, Kaibilové (v současné době elitní armádní oddíl), vojáci vedou trénované útočné psy, projíždějí tanky a vzduchem prolétají armádní letouny a helikoptéry. V roce 1990 skupina GAM (*Grupo de Apoyo Mutuo*) a ostatní lidskoprávní organizace začaly přehlídku narušovat tím, že držely transparenty s tvářemi zmizelým a žádaly jejich navrácení, někdy je doprovázely spřátelené organizace z jiných zemí (např. Madres de Plaza Mayo z Argentiny). V roce 2000 skupina nazvaná HIJOS (synové a dcery) nesly kostry vyrobené z papírmaše a popsané jmény zmasakrovaných vesnic. Ve stejném roce performer Aníbal Lopez pokryl celý blok Šesté avenidy popelem, který měl připomínat desítky spálených osad. Poté byly vojenské přehlídky zrušeny, ale v roce 2006, na znamení překonání válečných let, byly opět obnoveny. Oficiální leták, který zval na tento ceremoniál, ukazoval fotografie rozesmátých vojáků, většinou indiánského původu, spravedlivě rozdělených co do počtu na muže a ženy,

⁵Mack Changová byla zavražděna 11. září 1990, ve chvíli, kdy opouštěla kancelář AVANCSO a byla celkem sedmadvacetkrát bodnuta. První oficiální prohlášení popisovala její smrt jako běžný zločin, časem však bylo prokázáno, že se jednalo o politickou vraždu, která byla výsledkem vojenské operace tajné služby, pečlivě naplánované z rozkazu nejvyšších kruhů (Segura 2010: 169).

s nápisem: „Deset let po podepsání mírových smluv jsme teď těmi, kteří ho šíří.“ Město bylo na oplátku před pochodem pokryto tisíci letáky, na kterých stálo: „250 000 hrdinů a mučedníků, 250 000 hlasů žádajících spravedlnost. My nezapomínáme. Neodpouštíme. Nejsme smíření. Spravedlnost a trest těm, kteří páchali genocidu“ (Nelson 2009: 80).

3.1 Zákon o rekongiliaci a struktura trestního systému

Problematika terminologie uskutečněných zločinů není pouze záležitostí slov. Zákon o rekongiliaci (*Ley de Reconciliación Nacional*) vydaný v roce 1996 totiž jasně určuje, které činy podléhají žádosti o amnestii, a které v žádném případě nemohou být prominuty, a to následujícím způsobem:

Čl. 2: prohlašuje úplně zbavení trestní zodpovědnosti za politické delikty, stejně tak pro autory, spojence a spoluvíníky deliktů proti státní bezpečnosti, proti ústavnímu pořádku a proti veřejné správě

Čl. 5: prohlašuje úplně zbavení trestní zodpovědnosti pro autory, spojence a spoluvíníky deliktů spáchaných za účelem předejít, zabránit, potrestat nebo potlačit delikty jmenované ve čl. 2, tedy činy politické.

Čl. 6: prohlašuje úplně zbavení trestní zodpovědnosti pro autory, spojence a spoluvíníky deliktů, spáchaných na rozkaz funkcionářů či státních autorit nebo členů jejich institucí, které měly za účel zabránit vážnějším deliktům a rizikům, stejně tak jako umožnit, uskutečnit, implementovat či podpořit vyjednávání a podpis mírových smluv

V článku 8 Zákona o rekongiliaci je pak stanoveno, že prominutí zodpovědnosti se nevztahuje na delikty genocidy, mučení a nuceného zmizení, stejně tak jako na delikty, které jsou nepromlčitelné, a které nepřipouští zbavení trestní zodpovědnosti v souladu s vnitřním právem a s mezinárodními smlouvami, které Guatemala přijala (MINIGUAb 1997). Limity amnestie jsou také jasně definovány v normě č. 159 Mezinárodního humanitárního zvykového práva. Činy, které nemohou být svou podstatou zahrnuty pod Zákon o rekongiliaci, jsou posuzovány podle platného Trestního zákoníku, který je popsán níže. Ačkoliv Zákon o rekongiliaci poskytuje prominutí trestu za jasně daných podmínek, při účelové manipulaci s vykládáním a rozbořem trestných

činů je možné dosáhnout imunity. Vytvořený prostor Zákona o rekongiliaci k odpuštění určitých zločinů se tak dočkal sporných právních výkladů. V případě masakru Las Dos Erres⁶ Ústavní soud svým rozsudkem přikázal podrobit tento případ Zákonu o rekongiliaci a zrušil předchozí rozhodnutí soudu nižší instance, podle kterého tyto zločiny nemohou být považovány za plnění příkazu nebo za ozbrojený stět. Podle Ústavního soudu toto rozhodnutí nižšího soudu porušilo právo obviněného využít prominutí trestní zodpovědnosti, kterou bere v úvahu Zákon o rekongiliaci.

Během ozbrojeného vnitřního konfliktu nebyl soudní systém schopen garantovat dodržení zákona, toleroval či dokonce umožňoval bezpráví a násilí. Svou činností, a nebo v některých případech její absencí, přispívala soudní moc k prohlubování sociálních rozdílů, sloužila jako prostředek jak ochránit a ukrýt represivní povahu státních aktivit, jejichž cílem bylo eliminovat politické protivníky (CEH 1999: 23). Navíc soudní moc systematickým způsobem porušoval právo obětí na soudní ochranu (Segura 2010: 162).

Nový trestní zákoník z roku 1994 zavádí systém obžalovacího řízení, což je způsob trestního řízení, charakterizovaný oddělením vyšetřovacích a soudních aktivit, soud má roli nestranného rozhodčího a nezapojuje se do vyhledávání důkazů. Soudní orgán tak není propojen se snahami či záměry konkrétní žalující strany. Inovace trestního zákoníku také spočívá v založení veřejných stání, redefinici úlohy policie, v umožnění reparací obětí, umožňuje také poskytnout veřejného obhájce sociálně slabým (Segura 2010: 163). Vyšetřovací činnosti spadají pod Ministerstvo veřejnosti (MP - *Ministerio Público*), mezi jehož povinnosti patří kromě vyšetřování trestných činů také péče o oběti (MP 2016). Ministerstvo veřejnosti poskytuje výsledky získané vyšetřováním soudním orgánům, čímž má být zajišťována efektivita potírání zločinů a současně nestrannost soudců. Pro případy porušování lidských práv je zřízena specializovaná Státní prokuratura lidských práv (*Fiscalía de derechos humanos*), jejíž jeden z oborů se zabývá objasněním historických případů z doby ozbrojeného vnitřního konfliktu (Segura 2010: 164). Navzdory všem zlepšením, která přináší zavedení obžalovacího řízení, popisuje Mack Changová mírně řečeno neduhy soudního systému a

⁶4. prosince 1982 vtrhlo komando Kaibilů na pozemek Las Dos Erres a během tří dnů zmasakrovalo více než 350 osob včetně žen, starých lidí a dětí. Mnoho mrtvých těl bylo naházeno do studny, další byla ponechána v okolních lesích. Poté byl založen oheň a zničeny poslední zbytky vesnice (Segura 2010: 168).

překážky, které brání dosažení spravedlnosti: šikana, výhrůžky a vraždy těch, kteří spravedlnost vykonávají či jinak se soudním systémem spolupracují; korupce soudního systému; servilnost směrem k vojenské moci; vliv vysokých vojenských představitelů na obsazování vysokých postů v soudním systému; přijetí legislativních opatření, která umožňují zabránit vykonání spravedlnosti v případech porušování lidských práv (Segura 2010: 164-165).

Řada problémů také pramenila ze vztahu mezi trestním systémem a vojenskými soudy. Guatemalskou justici vykonává stát prostřednictvím justičního organismu, tedy soudů a soudních procesů. V tomto smyslu článek č. 203 guatemalské ústavy ve svém posledním odstavci stanovuje, že soudní moc je vykonávána, bez jakékoliv výjimky, nejvyšším soudním tribunálem a ostatními tribunály, které umožňuje zákon. Žádná jiná autorita nemůže vstupovat do justičního řízení. Ovšem článek č. 219 současně říká, že vojenské soudní tribunály se zabývají přestupky a pochybeními členů guatemalské armády. Vojenský soud nesmí soudit civilní obyvatele (Corte de Constitucionalidad 2009). Vzhledem k tomu, že struktura vojenských soudů spadá pod Ministerstvo obrany, které také jmenuje soudce vojenských soudů, byl tento postup proti principu nestrannosti soudců a navíc si protirečel s ústavní normou, která stanovuje jako jediný orgán mající moc soudit soudní systém. Dekretem kongresu č. 46-91 byla kompetence vojenských soudů později omezena tak, aby se směly zabývat pouze přestupky proti vojenskému řádu a nikoliv ostatními delikty, úprava, která se pozitivně projevila například na souzení masakru v Xamán, kdy 5. října 1995 jednotka vojáků vstoupila do komunity na pozemku Xamán a podle rozkazu podporučíka Camila Lacána Chaclána začali vojáci střílet proti civilistům, zastřelili jedenáct osob včetně tří dětí, dalších 27 zranili a zanechali za sebou sedm vdov a přibližně 36 sirotků. Původní rozsudek pět let vězení byl změněn, téměř po deseti letech, na čtyřicet let (Segura 2010: 167).

Ministerstvo veřejnosti (MP) od roku 2005, kdy bylo založeno, postupně upevňuje pravomoce Společnosti zvláštních případů ozbrojeného vnitřního konfliktu (*Unidad de Casos Especiales del Conflicto Armado Interno*), která spadá pod Státní prokuraturu sekce lidských práv. V roce 2011 vydalo MP obecnou instrukci, která řídí vyšetřování a potrestání trestných činů porušení lidských práv během ozbrojeného vnitřního konfliktu (*Instrucción General 02-2011 para la Investigación y Persecución Penal de las Graves Violaciones a los Derechos Humanos cometidas durante el*

Conflicto Armado Interno). Tato instrukce poskytuje odpovědným státním zástupcům, kteří se činy z období konfliktu zabývají, principy a směrnice politicko-kriminalistického charakteru, metodologie a právní rámec. Zároveň řeší i respekt k právům obětem a snahu o minimální reviktimizaci. Jako základní principy vyšetřování stanovuje MP efektivnost, rychlost, nestrannost, výslovně hovoří o bezodkladném vyšetřování těch, kteří v době spáchání zločinu vykonávali veřejnou funkci, vyslovuje se proti diskriminaci a k respektu obětem (MP 2011). Následně vydalo MP ještě instrukci 02-2012, která se zabývá vyšetřováním případů sexuálního násilí během ozbrojeného vnitřního konfliktu (*Instrucción General para la Investigación de hechos de Violencia Sexual Ocurridos en el Marco del Conflicto Armado Interno 02-2012*). Samotný Trestní zákoník Guatemaly obsahuje ve člancích č. 376 a č. 378 aplikaci mezinárodního práva, které se zabývá zločiny během ozbrojeného konfliktu, a to v této podobě:

Čl. 376: Zločinu genocidy se dopouští ten, který za účelem zničit částečně či úplně národní, etnickou nebo náboženskou skupinu způsobil:

1. Smrt členů skupiny
2. Zranění, které vážně postihuje fyzickou nebo duševní integritu členů skupiny
3. Podřizování skupiny nebo její části takovým existenčním podmínkám, které mohou způsobit její fyzickou likvidaci, úplnou či částečnou
4. Nucené přemísťování dětí či dospělých k jiné skupině
5. Použití prostředků určených ke sterilizaci členů skupiny nebo jiných prostředků zabraňujících reprodukci

Osoba, zodpovědná za genocidu bude odsouzena k vězení 30 až 50 let.

Čl. 378: Ten, kdo poruší lidskou povinnost, práva a nebo dohody týkající se válečných vězňů či zajatců, raněných během války, a nebo se dopustí jakéhokoliv nehumánního činu proti civilní populaci nebo proti nemocnicím či místům, kde jsou uloženi ranění, bude odsouzen k vězení 20 až 30 let (OSN 1992).

Trestní zákoník, ve kterém se nacházejí citované články, a který je aktuální, vstoupil v platnost v roce 1973. Zároveň je pro trestní systém Guatemaly závazná

Ženevská konvence z 12. srpna 1949, kterou Guatemala ratifikovala v roce 1952 a také Konvence o prevenci a potrestání deliktů genocidy, přijatá kongresem Guatemaly v roce 1949. Guatemala sama je členem OSN od roku 1945 (OSNb). Z výše řečeného tedy vyplývá, že je oprávněné posuzovat dohled státu nad dodržováním těchto práv a splňování přijatých mezinárodních konvencí minimálně od doby schválení aktuálního trestního zákoníku. Právě zhodnocení této činnosti je obsahem další části práce, ve které budou představeny požadavky a doporučení historických komisí a závazky, které obsahují mírové dohody z roku 1996. Tyto požadavky budou následně porovnány s realitou guatemalských procesů tranzitivní spravedlnosti.

4 Doporučení CEH a REMHI

Cílem této práce je zjistit, jestli guatemalský stát poskytl obětem ozbrojeného vnitřního konfliktu práva, na která mají nárok dle mezinárodních úmluv, které Guatemala přijala. Jedná se o právo na pravdu, spravedlnost a odškodnění. Již v samotných Mírových dohodách, uzavřených 19. prosince 1996, se Guatemala zavazuje k objasnění činů minulosti, a to s veškerou objektivitou a nestranností, neboť „*je právem guatemalské společnosti znát úplnou pravdu o porušování lidských práv a o násilných činech, které se odehrávaly v době vnitřního ozbrojeného konfliktu*“ a zároveň ke konstitučním reformám, které „*obsahují základní prvky pro smíření guatemalské společnosti v rámci právního státu, demokratického soužití a plného dodržování a přísného respektování lidských práv*“ (Acuerdos de Paz 1996). Popis historických událostí často v rámci rekonciliace vykonávají různé historické komise. Tyto komise zároveň vydávají soubor doporučení, který jsou sestaven s ohledem na mezinárodní právo týkající se lidských práv a práv obětí. V Guatemale jejich práci prováděla Arcibiskupská kancelář lidských práv (*Oficina de Derechos Humanos del Arzobispado* – ODHAG) a mezinárodní Komise na objasnění historických událostí (*Comisión de Esclarecimiento Histórico* – CEH).

ODHAG iniciovala projekt shromažďování svědectví o porušování lidských práv ještě před uzavřením Mírových dohod. Tento projekt, nazvaný Obnovení historické paměti (*Recuperación de la Memoria Histórica* – REMHI), prováděla řada diecézí katolické církve v různých oblastech Guatemaly ještě v době působení jak vojenských, tak povstaleckých sil, což komplikovalo jejich práci, protože svědci, kteří se rozhodli vypovídat, museli často čelit nátlaku a výhrůžkám. Projekt trval celkem tři roky (1995 – 1998), od přípravy projektu, výběru a školení vyšetřovatelů, organizace práce, samotného výzkumu, až po vypracování závěrečné zprávy, nazvané *Guatemala Nunca Más*. Tato zpráva se skládá ze čtyř svazků (celkem 1400 stran), které zahrnují tato témata: individuální, rodinný a komunitní dopad násilí, způsoby přežití obětí a jejich požadavky; mechanismy hrůzy (jakým způsobem probíhaly masakry, mučení, práce tajných služeb, vládních a povstaleckých sil a jejich postup proti populaci); historický kontext od padesátých let až po podepsání mírových smluv; oběti konfliktu, obecné statistiky a doporučení REMHI. Celkem bylo vyslechnuto 5180 svědectví, z toho 30 od příslušníků vojska či tajných služeb a zároveň prozkoumány i četné

dokumenty americké CIA a DIA, které doplnily informace týkající se vojenské struktury protipovstaleckých sil. Vyšetřovatelé ODHAG jsou si vědomi toho, že hodnota rekonstrukce tak široké a komplikované historie stojí na ústních svědectví zúčastněných, a také toho, že tato svědectví jsou zároveň jejím limitem (REMHI 2016).

Činnost ODHAG poskytla řadu cenných informací komisařům CEH, jejichž komise byla založena Dohodami z Osla, 23. června 1994, pod patronací OSN, s cílem objasnit s maximální objektivitou, rovností a nestranností porušení lidských práv a násilné činy, spojené s vnitřním ozbrojeným konfliktem. Celkem tři komisaři, Christian Tomuschat, Otilia Lux de Cotí a Alfredo Balsells Tojo, vydali v roce 1999 závěrečnou zprávu Paměť ticha (*Memoria del Silencio*). Svou strukturou se podobá zprávě REMHI, ale hlavním cílem bylo nejen shromáždit svědectví, ale také nalézt odpověď na otázky, jako jsou: co vysvětluje akty násilí, kterých se dopustily obě strany konfliktu? proč násilí postihlo tolik civilní populaci, obzvláště mayskou populaci, jejíž ženy byly považovány za příčinu války? proč se nevinné děti staly oběťmi krutého zacházení? proč akty konfliktu nerespektovaly ani základní pravidla humanitárních práv, křesťanskou etiku a spirituální hodnoty Mayů? (CEH 1999: 11-12) CEH došla k názoru, že extrémní krutost, se kterou útočily vojenské jednotky, byla prostředkem k vytvoření a udržení strachu v populaci, aby bylo zřejmé, jaké riziko podstupuje ten, kdo se rozhodne spolupracovat s guerillou. Útoky na mayskou populaci byly navíc podpořeny vysokou mírou rasismu, který panuje v guatemalské společnosti.

Obě závěrečné zprávy, jak *Memoria del Silencio*, tak *Guatemala Nunca Más*, obsahují ve svém závěru již zmíněná doporučení, která podle jejich autorů přispějí k postupu rekonciliačního procesu, k podpoře demokratizace a stability společnosti. Tato doporučení jsou uspořádána do následující tabulky tak, aby bylo zřejmé, která se týkají oblastí, jež jsou předmětem této práce.

Tab. 4 Doporučení v závěrečných zprávách CEH a REMHI

Pravda	CEH	REMHI
	<p>Násilná zmizení:</p> <p>At' vojsko a guerilla poskytne všechny informace vedoucí k osudu násilně</p>	<p>Násilná zmizení:</p> <p>At' je vytvořen oficiální úřad pro zjištění osudu zmizelých osob, at' vojsko a další ozbrojené</p>

	<p>zmizelých.</p> <p>At' je násilné zmizení zahrnuto do právních dokumentů – rozpoznání právního statusu násilného zmizení</p> <p>Exhumace</p> <p>At' je zavedena aktivní politika v otázce exhumací, vyhlášen Zákon o exhumacích, který poskytne pružné a rychlé nástroje.</p> <p>At' jsou podporovány nevládní organizace zabývající se exhumací a forenzní vědou</p>	<p>složky poskytnou veškeré informace, které mohou pomoci k dopátrání osudu zmizelých osob</p>
	<p>Rozšíření informací o minulosti</p> <p>At' je rozšířena zpráva CEH a přeložena do všech mayských jazyků. At' jsou zjištěná data zařazena do školní výuky.</p> <p>At' jsou veřejně známy základní principy respektování lidských práv, mechanismy na jejich ochranu a mírová řešení sporů</p>	<p>Rozšíření informací o minulosti</p> <p>At' stát veřejně promluví o násilných činech a jeho roli v nich, stejně tak URNG a ostatní ozbrojené složky. Toto by mělo být uskutečněno písemnou formou, rozšířeno tak, aby bylo přístupné pro všechny skupiny guatemalské populace. At' se vláda vyhne čemukoliv, co je proti těmto doporučením, jako například udělování vojenských ocenění těm, kteří porušovali lidská práva včetně bývalých prezidentů odpovědných za státní terorismus.</p> <p>At' stát zahrne získané historické vědomosti do školní výuky a to způsobem, který bude respektovat multijazykovou a multikulturní povahu</p>

		guatemalské společnosti
Spravedlnost	<p>At' prezident zřídí komisi, která bude vyšetřovat chování představitelů státu a armády během ozbrojeného vnitřního konfliktu s cílem posoudit jejich chování a postoj s ohledem na mezinárodní normy stanovení pro ochranu lidských práv.</p> <p>At' se bere v úvahu soubor principů na ochranu a podporu lidských práv prostřednictvím bojem proti imunitě</p>	<p>At' jsou omezeny výsady těch, co byli zapojeni do případů porušení lidských práv a je jim zabráněno v přístupu k výkonu veřejných funkcí. At' jsou podpořeny legislativní změny, které podřídí vojenské moci civilní autoritě.</p> <p>At' ministerstvo veřejnosti (MP) přijme své povinnosti a vyšetří případy násilí, obzvláště těch, které se týkají zločinů proti lidskosti s cílem, aby soudy mohly potrestat viníky.</p>
Odškodnění	<p>At' je zřízen Národní program reparací, uskutečněné odškodnění at' je materiální, ekonomické, psychosociální, morální a symbolické</p>	<p>At' je právně ustanoveno odškodnění na základě rovnosti, sociální participace a kultury, stát má povinnost odškodnit oběti ekonomicky, sociálně a kulturně</p>

Zdroj: autorka podle závěrečných zpráv REMHI a CEH

Plnění předchozích doporučení bude následně prověřeno pomocí dat různých organizací, především Impunity Watch, která se situací v Guatemale dlouhodobě zabývá a pravidelně vydává monitorovací zprávy o stavu tamější přechodové justice.

4.1 Pravda

Většinu vyšetřovacích aktivit, směřující k objasnění osudu násilně zmizelých, provádí občanské organizace, hlavně ty, které sdružují příbuzné zmizelých, jako jsou

Skupina vzájemné podpory (*Grupo de Apoyo Mutuo – GAM*), Guatemalská asociace příbuzných zadržených-zmizelých (*Asociación de Familiares de Detenidos-Desaparecidos de Guatemala – Famdegua*) a Národní koordinátor guatemalských vdov (*Coordinadora Nacional de Viudas de Guatemala – Conavigua*). Přestože Guatemala přijala Panamerickou konvenci o nuceném zmizení osob (v roce 1999) a Mezinárodní konvenci o ochraně všech osob proti nucenému zmizení (v roce 2007), na národní úrovni stále chybí jasná legislativa týkající se hledání zmizelých osob, neexistuje žádný právní útvar, který by upřesňoval „nepřítomnost kvůli zmizení“, který by výrazně usnadnil administrativní a právní obtíže příbuzných obětí. Nicméně, v roce 2012 ratifikovala Guatemala Římský statut Mezinárodního trestního soudu, který rozpoznává závažnost zločinu násilného zmizení a obsahuje deklaraci, že je úkolem státu vyvinout snahu, aby těmto zločinům bylo zabráněno, aby byly potrestány a odškodněny (Impunity Watch 2013: 7).

Ve snaze o zjištění osudu násilně zmizelých jsou realizovány řady exhumací, a to především občanskými organizacemi, podpořenými forenzními vyšetřujícími skupinami. Hlavně se jedná o Guatemalský fond forenzní antropologie (*Fundación de Antropología Forense de Guatemala – FAFG*) a Centrum forenzní analýzy a aplikovaných věd (*Centro de Análisis Forense y Ciencias Aplicadas – CAFCA*). Jejich činnost doprovází psychosociální podpora, která poskytuje pomoc příbuzným před, během a po vyzvednutí tělesných ostatků, a nabízí asistenci při jejich důstojném pohřbívání.

K datu psaní této práce registruje FAFG celkem 1207 provedených exhumací, během nichž identifikovala 2133 osob (FAFG 2016). CAFCA realizovala celkem 267 antropologicko-forenzních vyšetřování, v jejichž průběhu rozpoznala téměř tisíc obětí (CAFCA 2016). Data ostatních nevládních organizací nejsou známá, posloužit mohou poslední data o celkových počtech exhumací provedených na území Guatemaly, která pochází z prosince 2012, kdy bylo zdokumentováno celkem 1900 exhumací, provedených z podnětu nevládních organizací. Během těchto exhumací bylo vyzdvihnuto celkem 7276 kosterních pozůstatků (Impunity Watch 2013: 8). FAFG zároveň provádí osvětovou kampaň *Moje jméno je XX*, která má povzbudit příbuzné zmizelých k odevzdávání vzorků DNA, které usnadní identifikaci nalezených ostatků. Nicméně, metoda identifikace prostřednictvím DNA má svá úskalí, především finanční, ale také psychologická, protože řada příbuzných obětí žije v blízkosti těch, kteří jsou

podezřelí z účasti na zmizení, navíc fenomén „zmizení“ obklopuje strach, který mnohým nedovoluje se hledání vůbec zúčastňovat (Impunity Watch 2013: 9).

FAFG a ODHAG (organizace, která realizovala exhumace do roku 2008) obdržely finanční podporu od státu pouze v letech 2006 – 2008 prostřednictvím Národního programu odškodnění (*Programa Nacional de Resarcimiento* – PNR). Od roku 2008 PNR exhumace finančně nepodporuje, antropologicko-forenzní organizace se spoléhají na mezinárodní podporu. V důsledku toho CAFCA zredukovala počet antropologů z 12 na 2, ODHAG dokončovala v roce 2008 poslední exhumace dokonce bez jakékoliv finanční podpory. Vzhledem k tomu, že podle údajů CAFCA pouze 30% provedených exhumací odpovídají případům, které jsou zaznamenány ve zprávách CEH a REMHI, se dá předpokládat, že množství obětí je mnohem vyšší, než jaké se dosud uvádí. Oproti tomu státní Národní institut forenzních věd (*Instituto Nacional de Ciencias Forenses* – Inacif) obdržel výraznou státní podporu, v roce 2011 5 milion quetzalů a v roce 2012 1 160 tisíc quetzalů, což vzhledem k nedostatku zkušeností, místních kontaktů a personálu této organizace je poměrně překvapivé. Nedostatek výsledků nakonec donutil Inacif, aby podepsal dohodu s FAFG o další spolupráci (Impunity Watch 2013: 13). Významným pokrokem je ale vyšetřovací metodologie vyvinutá CAFCA, díky které se tato organizace stala první občanskou organizací, která byla pověřena Nejvyšším soudem k realizaci vyšetřování dvou případů násilného zmizení, což bývá obvykle odpovědností Úřadu prokurátora lidských práv (*Oficina del Procurador de los Derechos Humanos* – PDH). Vyšetřování bylo úspěšně dokončeno a CAFCA poskytla svou metodologii PDH a MP, což představuje jistou příležitost ke konsolidaci a institucionalizaci pokroku v otázce přechodové spravedlnosti ze strany nestátních organizací (Impunity Watch 2013: 11).

Pokud jde o právní rámec, ve kterém exhumace probíhají, protože dosud nebyl přijat žádný zákon, který by upravoval tuto problematiku, řídí se exhumace čl. 195 a 196 Trestního zákoníku, který pouze určuje povinnost vyšetřit nález mrtvého těla či jeho pozůstatků a vyvinout snahu k jeho identifikaci. Dále by podle doporučení CEH a REMHI měl stát zpřístupnit archívy, které jednak mohou pomoci při hledání zmizelých osob, jednak celkově přispějí k osvětlení historických událostí. Významnou pomocí byly archívy Národní policie, jejichž 80 milionů svazků přineslo řadu užitečných informací. V roce 2012 však bylo uzavřeno Vedení mírových archívů (*Dirección de los*

Archivos de Paz), což přináší jisté pochybnosti o úmyslu státu splnit povinnost ve smyslu odkrytí historické pravdy.

Ačkoliv bylo dosaženo výrazného pokroku díky iniciativě občanských a sociálních společností, přístup relevantních státních institucí, včetně vlády, je bez zájmu či dokonce nepřátelský směrem k pátrání po zmizelých osobách a k exhumacím. Chování vlády je podle Impunity Watch „otevřené odmítání jakékoliv iniciativy spojené s násilným zmizením, s reparacemi pozůstalým a s potrestáním odpovědných osob“ (Impunity Watch 2013: 18).

4.2 Rozšíření informací o minulosti

V roce 1999, kdy byla dokončena zpráva CEH, bylo na náklady státu vydáno 285 tisíc kopií zprávy, které byly přidávány jako příloha největších periodik. Vydání se uskutečnilo pouze ve španělštině, čímž byla vyloučena naprostá většina indiánských obětí a jejich příbuzných z přístupu k informacím obsažených ve zprávě. Stejně jako ostatní aktivity, i rozšíření zprávy CEH se odehrálo hlavně díky občanským organizacím, v tomto případě Fond Myrny Mack vydal na vlastní náklady 296 tisíc kopií, z toho 30 tisíc ve zjednodušené verzi. Na rozšíření informací o minulosti se také podílelo UNESCO, katolická církev a další občanské organizace (Impunity Watch 2013: 24). Pokud se guatemalský stát nějak podílel na rozšiřování zprávy CEH, tak to bylo většinou na nátlak mezinárodních organizací nebo před volbami. Nelze upřít snahu vládních organizací, jako PNR a Mírovému sekretariátu (*Secretaría de la Paz – SEPAZ*), při rozšiřování informací prostřednictvím naučných historických televizních dokumentů.

Historické události, popsané ve zprávě CEH, v současné době ještě nejsou součástí školních osnov státního vzdělávání. V soukromé sféře byly na Univerzitě Rafael Landívar vytvořeny programy, v jejichž rámci lze studovat zprávu CEH a Mírové dohody, tato univerzita se také podílela na vydání kompletního souboru mírových smluv včetně Zákona o rekonciliaci a zveřejnila je v elektronické podobě na internetových stránkách. Největší podíl práce na implementaci historických událostí popsaných ve zprávě CEH zřejmě učinila Multiinstitucionální instance pro mír a shodu (*Instancia Multiinstitucional para la Paz y la Concordia*), která byla vytvořena v roce

1999. Sestavila dokument Dodržení doporučení CEH č. 36: návrh na vzdělávací reformu (sekundární vzdělávání), který detailně rozpracovává návrh na vytvoření nástrojů, metodologických principů a pedagogických materiálů včetně metodiky pro učitele (Impunity Watch 2012: 19). Nicméně, tyto materiály nebyly zatím inkorporovány do obsahu vzdělávání.

4.3 Spravedlnost

Podle zprávy Impunity Watch z roku 2014 bylo mezi lety 1991 – 2013 celkem vyšetřováno a odsouzeno 17 případů, které se týkají deliktů, spáchaných během ozbrojeného vnitřního konfliktu, přičemž nejčastějším deliktem je vražda. Přehled těchto případů, které byly souzeny podle platného Trestního zákoníku čl. 378 a 379, nabízí následující tabulka:

Tab. 5 Případy odsouzení zločinů z období konfliktu

PŘÍPAD	ODSOUZENÍ	ROK	DELIKT	STAV
El Jute	1 plukovník a 3 zmocněnci	2009	Násilné zmizení	odsouzeni
Masakr Dos Erres	3 ex-Kaibilové, 1 instruktor	2011, 2012	Vražda, zločiny proti lidskosti	odsouzeni
	1 ex-Kaibil	2011	Vražda, zločiny proti lidskosti	odsouzen
Masakr Plan de Sánchez	1 zmocněnec, 4 ex-PAC	2012	Vražda, zločiny proti lidskosti	odsouzeni
Edgar Enrique Sáenz Calito	1 velitel Komanda 6	2012	Nucené zmizení, zločiny proti lidskosti	odsouzen
Edgar Leonel Paredes Chegüén	1 zmocněnec	2013	Nucené zmizení, zločiny proti lidskosti	odsouzen
Genocida Ixil	1 generál	2013	Genocida, zločiny	Rozsudek

			proti lidskosti	anulován
--	--	--	-----------------	----------

Zdroj: Impunity Watch 2014a

Případ Genocida Ixil byl nejsledovanějším ze všech prozatím uskutečněných soudních procesů a byl sledován i na mezinárodní úrovni. Obviněnými v tomto případě byli bývalí vysoce postavení představitelé státu: José Efraín Ríos Montt (generál a prezident *de facto* v letech 1982 – 1983), Héctor Mario López Fuentes (generál), José Mauricio Rodríguez Sánchez (generál, velitel tajné služby D-2), Óscar Humberto Mejía Victores (generál, ministr obrany) a Enrique Mendoza García (generál). Podle obžaloby se Efraín Ríos Montt dopustil násilí vůči mayskému etniku, které považoval za podporovatele guerillových skupin. Během let, kdy Ríos Montt vykonával funkci prezidenta *de facto*, se toto násilí soustředilo na etnikum Maya Ixil. Podle předložených důkazů Ríos Montt zahrnul boj proti etniku Ixil do Plánu Vítězná kampaň 82, Plánu neústupné kampaně a Plánu operace Sofie, v jejichž rámci se odehrály četné masakry, mučení, znásilňování, obzvláště kruté vraždy těhotných žen, bombardování, ničení či krádeže majetku a míst, která jsou pro kulturu Ixil posvátná. Tyto akty se odehrály mezi březnem 1983 a srpnem 1983 v oblasti Quiché. Dokumenty dokládají četnost hromadných pohřebišť, ve kterých kosterní pozůstatky nesou mnohé známky mučení a násilné smrti. Rozsudek hovoří o tom, že Ríos Montt byl bez pochyby informován o všem, co se v oblasti Quiché odehrává a nikdy proti těmto aktům nezasáhl a zároveň soud události v Quiché označil jednoznačně za akty genocidy, které nezpochybnitelně směřovaly k eliminaci etnika Maya Ixil (FIDH 2013: 16).

Od srpna 2011, kdy soud začal, advokáti obviněného Ríose Montta prováděli řadu zdržovacích taktik, projednávalo bylo celkem 40 apelů včetně obvinění advokáta Francisca Garcíi Gudiela, který nařkl prezidentku tribunálu z intimního vztahu se členem tribunálu, za což byl odvolán z případu. Již v dubnu 2012 byly uzavřeny svědecké výpovědi a 18. dubna se očekávalo vynesení rozsudku, kvůli čemuž byla v soudní síni řada zástupců komunity Ixil, obránců lidských práv jako Rigoberta Menchú, Helen Mack, dále zástupci ambasad, OSN, a dalších mezinárodních organizací, které se zabývají lidskými právy a spravedlností. Nicméně, soudkyně Carol Patricia Floresová ve svém rozsudku soud anulovala, přičemž se opírala o to, že vykonávala funkci soudkyně v přípravné fázi tohoto případu, ze které byla ale 23. listopadu 2011 odvolána, a to na základě připomínky CALDH (Centrum legální akce

v otázce lidských práv - *Centro para la Acción Legal en Derechos Humanos*). Proto tedy, podle jejího rozsudku, musí být celý proces vrácen nazpět k 23. listopadu 2011. Zároveň argumentovala tím, že soud první instance porušil zákon tím, že nepřijal důkazy obhajoby z důvodu jejich nesprávné prezentace. Od té doby byl celý soud zdržován, protahován nemocemi advokátů, předkládáním dalších důkazů včetně vyhrožování znovupřijátého advokáta Garcii Gudielu soudu. Ríos Montt mnoho nemluvil, jeho vlastní obhajoba probíhala slovy: „*Pokud uvidíte policistu, jak krade, také nebudete podezřívát Ministerstvo vnitra.*“ Nicméně 10. května 2013 byl opět před plným sálem vynesena rozsudek 80 let vězení pro Ríose Montta za zločiny genocidy a zločiny proti lidskosti (FIDH 2013: 25).

Deset dní po vynesení rozsudku vydal Ústavní soud rozhodnutí, ve kterém tři z pěti právníků, kteří ho vydali, poukazují na procesní chyby a určují, že proces bude vrácen k opětovnému projednání a anulují předchozí rozsudek. Hlavním důvodem bylo, že Ríos Montt byl údajně zanechán bez řádné obhajoby poté, co byl jeho advokát v dubnu 2011 odvolán (FIDH 2013: 28). V srpnu 2015 soudkyně María Eugenia Castellanos rozhodla, že kvůli prokázané duševní neschopnosti generála bude soud dále probíhat „*za zavřenými dveřmi*“ a další soudní řízení byla dále odkládána (Reuters 2016). Nicméně, i tak je proces pozitivně hodnocen, jedná se symbolické a politické vítězství, především pro svůj dopad na mezinárodní komunitu, pro prokázání aktů genocidy a proto, že dokázal, že je možné i nejvyšší představitele státu předvolat k převzetí zodpovědnosti – ač zatím bez skutečného odsouzení.

Pokud jde o určení autorství trestného činu, jistým způsobem tuto problematikou zpracovává Trestní zákoník Guatemaly ve čl. 36, 37 a 38, které definují autory a komplice trestného činu a určují, že každý, bez jehož přičinění by nebylo možno trestný čin spáchat, je uznán vinným, a to i ten, který „*přímo nutí jiného, aby vykonal trestný čin*“ (OSN 1992). Je velmi důležité rozlišovat intelektuální autorství a samotné vykonání trestného činu, protože intelektuální autoři jsou mnohem nebezpečnější, na rozdíl od vykonavatelů, kteří jsou „*vyčerpatelni*“ (Impunity Watch 2014: 25). Odlišná trestní sazba pro intelektuální autory a vykonavatele není v Trestním zákoníku stanovena.

4.4 Násilná zmizení a spravedlnost

Podle doporučení REMHI má stát Guatemala zřídit oficiální úřad, který by se zabýval pátráním po nuceně zmizelých osobách, takový úřad však dosud nebyl ustanoven, a to i přesto, že Guatemala registruje celkem 45 tisíc osob, které jsou považovány za „nuceně zmizelé.“ Celý proces zůstal pouze u iniciativy zákona č. 3590, který by měl založit Národní komisi pátrání po obětech nuceného zmizení a dalších forem zmizení (*Comisión Nacional de Búsqueda de Personas Víctimas de Desaparición Forzada y otras formas de Desaparición*). Jediným symbolickým činem ze strany státu bylo v roce 2004 zřízení Památného dne proti nucenému zmizení (*Día Nacional en Contra de la Desaparición Forzada*), který je stanoven na 21. června.

4.5 Odškodnění

V roce 2003 byl vytvořen Národní program reparací (*Programa Nacional de Reparación – PNR*), jehož funkcí má být „*individuální a/nebo kolektivní odškodnění civilních obětí porušování lidských práv a zločinů proti lidskosti, které se odehrály během ozbrojeného vnitřního konfliktu*“ (Impunity Watch 2014b: 15). Trvalým problémem PNR je ale jeho institucionální slabost, která generuje řadu potíží: výrazné propojení PNR s aktuálním politickým vedením, neprůhledné spravování a financování, které zdaleka není prioritou státu. Impunity Watch vyslovuje podezření, že reparace jsou výrazně ideologicky ovlivněny, do procesu o jejich rozhodování nejsou přizvány oběti a trvání reparačních řízení je značně protahováno. Finanční prostředky, určené pro PNR, byly v roce 2013 převedeny na Ministerstvo obrany a ten samý rok bylo projednáváno případné ukončení celého reparačního programu, jehož činnost byla nakonec prodloužena. Samotné webové stránky PNR jsou zřízeny v rámci webu Mírového sekretariátu (SEPAZ) a v podstatě neposkytují žádné relevantní informace, jako jsou výroční zprávy nebo statistiky. Jedinou zmínkou o reparacích je odškodnění v pěti oblastech v červnu 2015, ekonomické, psychosociální a prostředky určenými k důstojnému pohřbení exhumovaných obětí, v souhrnné výši 194 tisíc quetzalů (SEPAZ 2016).

Výrazné propojení politiky a odškodnění dokazují podle Diane Nelsonové i přímá svědectví, která hovoří o tom, že odškodnění získá jen ten, kdo ve volbách dá hlas straně FRG – *Frente Republicano Guatemalteco*, jejíž členem byl i Efraín Ríos Montt (Nelson 2009: 300).

5 Výsledek porovnání doporučení a skutečného stavu

Doporučení, prezentována v závěrečných zprávách CEH a REMHI jsou v souladu s požadavky mezinárodního práva týkajícího se ozbrojených střetů a práv obětí, s požadavky, které Guatemalský stát ratifikoval svým členstvím v OSN a přijetím základních úmluv, které se těmito tématy zabývají. Je tedy relevantní, považovat za negativní, pokud tato doporučení nejsou splněna a/nebo pokud není viditelná vůle směrem k jejich naplnění. V předchozích řádcích byl popsán stav guatemalské reality v otázce práv obětí na pravdu, spravedlnost a odškodnění. Je důležité poznamenat, že některé zprávy, ze kterých bylo čerpáno, nepocházejí z aktuálního roku, zároveň však prezentované údaje představují obecný charakter přechodové spravedlnosti v Guatemale a míru plnění závazků státu vůči obětem. Stav, popsáný v této práci, je především součástí dlouhodobého procesu, jehož tendence je dvacet let po podepsání Mírových dohod více než patrná a zatím nebyla vydána další zpráva, která by tuto tendenci vyvracela.

Aktivita státu, směřující k naplnění závazků vůči obětem ozbrojeného vnitřního konfliktu, jsou velmi nesmělé. Je zřejmá snaha o zřízení požadovaných institucí, ale následné nezbytné formální a institucionální kroky, které by daly těmto institucím pevnější pozici, vymezila pravomoce a ujasnila další kroky, jako je například financování, už chybí. Ve všech třech oblastech práv obětí, které jsou porovnávány, činnost a vůli státu jednoznačně předčí občanské společnosti, nesmírné úsilí nadačních fondů je hlavním hybatelem vpřed v otázce přechodové spravedlnosti. Nedostatečná aktivita státu nejvíce postihuje oblast odškodnění, ve které se občanské organizace neangažují. Navíc oficiální dokumenty, které prezentuje stát, například prostřednictvím SEPAZ, vzbuzují pochybnosti o efektivitě pořádaných aktivit, např. v podobě osmihodinového psychologického kurzu, pracujícího se ženami, trpícími panickými stavy, posttraumatickým stresem a úzkostí v důsledku prožitých válečných let. Ženy měly věnovat svou energii „vytváření ubrusů s ovocnými motivy“, dokument doprovází fotografie z jakési tělocvičny, kde vesničanky v tradičních oděvech odevzdaně sedí nad hromadou ubrusů.⁷ Nelze zpochybňovat činnost státu, ale jejich aktivity působí spíše dojmem *ad hoc* aktivit. Veškeré státní činnosti také výrazně poklesly poté, co 31.

⁷Jedná se o projekt Procesan patrones de conducta en El Porvenir, San Marcos, details dostupné na <http://sepaz.gob.gt/Accessoalainformacion/index.php/125-notas-informativas-generales/programa-nacional-de-resarcimiento>

prosine 2004 skončil mandát mise MINIGUA. OSN poskytla asistenci při tvorbě pilotních projektů, které měly směřovat ke splnění závazků státu, po jejím odchodu však aktivita státu znatelně ochabla (Nelson 2009: 297). Při následné komparaci budou aplikována kritéria, stanovená v teoretické části práce.

Pro oblast pravdy je srovnávacím kritériem aktivní politika státu při identifikaci obětí a zjištění osudu zmizelých osob a snaha o rozšíření pravdivých informací o minulosti. Prozatím nebyl zřízen oficiální úřad pro zjištění osudu zmizelých osob, ani nebyl rozpoznán právní statut násilného zmizení. Stát sice zpřístupnil Archívy národní policie, ale uzavřel Vedení mírových archívů. Nebyl zaveden požadovaný zákon o exhumacích a finančně podporována je pouze státní antropologicko-forenzní organizace Inacif. Zpráva CEH byla rozšířena pouze ve španělském jazyce, čímž bylo znemožněno indiánské komunitě, aby se s ní seznámila. Stát nevydal žádné prohlášení vyjadřující se k jeho roli během ozbrojeného vnitřního konfliktu, ani nezahrnul historické události období 1960 – 1996 do školní výuky.

Pro oblast spravedlnosti byla stanoveným kritériem aktivní politika státu v rámci vyšetřování chování představitelů státu a armády během ozbrojeného vnitřního konfliktu. Stát sice postupuje prostřednictvím MP ve vyšetřování zločinů období ozbrojeného vnitřního konfliktu, ale tato činnost není dostatečně efektivní, vzhledem k počtu obětí a počtu dosud projednaných a odsouzených případů. Předložená data navíc v některých případech ukazují, že stát spíše procesů s těmito představiteli vytváří překážky. Přestože byly uskutečněny určité kroky (Zákon o rekongracii, úprava pravomocí vojenských soudů), řada případů, které se dostaly před soud, nejsou výsledkem činnosti státu, nýbrž organizací lidských práv, které vyvíjely tlak na projednávání těchto případů a mnoho let strávily shromažďováním důkazních materiálů, aby mohly sestavit *corpus probatorio* (Jiménez 2015: 49).

V otázce odškodnění byla jako srovnávací kritérium určena aktivní politika státu směrem k dosažení odškodnění obětí na základě rovnosti a transparentnost celého procesu. Byl splněn požadavek založení Národního programu reparací, jeho činnost je však minimálně sporná a kritizovaná ze stran lidskoprávních organizací. Program odškodnění byl zpolitizován a celý proces je velmi zdlouhavý. Navíc slíbená výše odškodnění se několikrát změnila, v závislosti na rozpočtových možnostech státu, Ústavní soud dokonce jednou platby zmrazil, protože slibované množství peněz nebylo

v možnostech státní pokladny (Nelson 1999: 300). Neexistují žádné relevantní statistiky vyplaceného odškodnění ani předpoklad vývoje do budoucna PNR, jehož činnost byla prodloužena do roku 2023, přestože ani v roce 2013 nebyl objasněn stav 942 projektů, které měla PNR zprovoznit od roku 2008, a na které získala 127 milionů quetzalů, které již byly vyplaceny (Prensa Libre 2013).

Sekundárním cílem této práce je na základě komparace pojmenovat faktory, které je možné určit jako rozhodující pro celkovou (ne)úspěšnost guatemalské přechodové justice. Příčiny stavu guatemalské přechodové spravedlnosti je možno shrnout jako nedostatek vůle ze strany státu, který činí příslušné kroky až tehdy, když je k tomu přinucen mezinárodními či národními občanskými a lidskoprávními organizacemi. Jako klíčové lze označit tyto faktory:

1. Absence administrativní spravedlnosti. Absence požadavku v Mírových dohodách týkající se administrativní spravedlnosti (čistek), vytváří předpoklad, že řadu vysokých státních úřednických postů vykonávají lidé spjatí s režimem během ozbrojeného vnitřního konfliktu, což je značnou překážkou k prosazování přechodové spravedlnosti. Svým působením ve státních institucích mohou zasahovat do procesů tranzitivní spravedlnosti, mohou ovlivňovat jejich průběh, směr i rychlost. Administrativní spravedlnost se zdá být základním předpokladem dalších kroků směrem k přechodové spravedlnosti a celkové rekongiliaci.
2. Chybějící nezávislý kontrolní orgán. Po odchodu OSN ze země rekongiliační snahy znatelně poklesly. Země nezřídila žádnou nezávislou kontrolní instituci, tak, jak zněl jeden z požadavků v Závěrečné zprávě CEH, která by na proces přechodové spravedlnosti dohlížela a měla zároveň dostatečné pravomoce.
3. Ekonomická situace Mayů. Ze strany státu je znatelná snaha vyřadit z rekongiliačního procesu indiánskou populaci, nejvíce postiženou konfliktem – rozšiřování informací o konfliktu a možnostech uplatnění práv obětí nepřizpůsobuje podmínkám, ve kterých žije mayské obyvatelstvo, ať už kulturním (používání pouze španělštiny) nebo životním (nedostupnost tisku, ve kterém závěrečné zprávy vyšly). Navíc, většina mayské populace se nachází ve špatné ekonomické situaci a jsou natolik zaměstnání starostmi o živobytí, že jim na rekongiliaci zkrátka

nezbývá čas. Přes 50% obyvatel indiánské komunity žije v chudobě, z toho 13% v extrémní chudobě, a téměř 50% dětí trpí chronickou podvýživou. Indiánské děti docházejí do školy v průměru pouhé tři roky. Důvodem vyloučení indiánské komunity je podle zprávy CIDH přetrvávající rasismus, diskriminace a segregace indiánské populace (CIDH 2015: 25-26). Pro indiánskou komunitu je tedy o to obtížnější prosazovat a obhajovat svá práva jako nejčastějších obětí ozbrojeného vnitřního konfliktu, přesto ale CIDH registruje úsilí, které vykonávají různé indiánské komunity ve snaze dosáhnout svých práv (CIDH 2015: 220).

Liknavá aktivita státu je pozorovatelná ve všech oblastech závazků vůči obětem. Požadované organizace byly většinou založeny, ale jejich činnost není dále finančně ani politicky podporována, takže je časem zastoupily občanské společnosti, které jsou jediným aktivním elementem na poli prosazování přechodové spravedlnosti.

Pokud se má Guatemala umístit do Huysových rekonciliačních fází, nachází se někde mezi první fází spoluzití a druhou fází jistoty a důvěry, před kterou váhavě postává. Třetí fáze empatie a odpuštění je v guatemalském kontextu v současné době zcela mimo diskuzi. Huyse zároveň ve své teorii identifikuje nástroj „léčení“, díky kterému se společnost vzpamatovává z traumatu válečných let, hledá ztracenou rovnováhu, důvěru v sebe i v ostatní nebo i sebeúctu. V Guatemale tento terapeutický prostředek vykročil z vymezeného okruhu psychosociálních sezení a kurzů pletení k roli hlavního aktivizátora všech ostatních nástrojů rekonciliace.

Důvody, proč guatemalský stát ve své roli arbitra přechodové spravedlnosti zoufale selhává, byly prodiskutovány výše – absence administrativní spravedlnosti a s tím související důsledky. Přesto se procesy tohoto druhu justice odehrávají. Otázka zní: díky čemu tedy postupuje přechodová spravedlnost v Guatemale? Z informací, uvedených v této práci vyplývá, že zásadním bylo přijetí základních legislativních změn, k nimž se stát zavázal přičiněním mezinárodních dozorujících organizací v Mírových dohodách. Tento prostor, byť minimální, umožňuje v současné době občanským organizacím jejich práci. Rezonují tedy zde slova výše citované Feldmanové, která jednoznačně upřednostňuje institucionální změny před hledáním celospolečenské harmonie.

Na případu Guatemaly se tedy dokazuje platnost tvrzení autorů knihy *Verdad, Justicia y Reparación* (Oreamuno, Narea, Galli Guido, eds. 2006), kteří jsou přesvědčeni, že právě nedostatek politické vůle tvoří jednu z největších překážek rekongiliace a snahou zúčastněných by mělo být podpořit implementaci rekongiliačních mechanismů na politickou úroveň, kde by sloužily jako výchozí bod k strukturálním změnám podporující znouobnovení důvěry občanů ve stát a jeho instituce (Beristain 2005: 15). Na druhé straně aktivizací občanských organizací, jejichž činnost však musí být umožněna základními legislativními úpravami, je možno, v případě nedostatečné podpory přechodové spravedlnosti ze strany státu, dosáhnout dílčích výsledků, které v konečném důsledku mohou zapříčinit znatelný pokrok. Což ovšem stále udržuje, ne-li rozšiřuje, propast mezi občany a státní administrativou a potvrzuje nedůvěryhodnost státu jako arbitra pro vykonání spravedlnosti, čímž se připomíná Susan Dwyerová, viz výše, pro kterou je v předmětu rekongiliace zásadní renovace kredibility a důvěry ve vládní instituce.

Požadavek naplnění spravedlnosti se ani neumenšuje plynutím času, časová prodleva od uzavření Mírových smluv a uskutečněním justičních procesů je způsobena dobou, kterou potřebují občanské organizace k shromažďování důkazního materiálu.

Závěr

Období ozbrojeného vnitřního konfliktu, kterým si Guatemala prošla, je jedním z nejkrvavějších v dějinách latinskoamerického kontinentu. Státisíce zavražděných, a zavražděných obzvláště brutálním a nelidským způsobem, tisíce zmizelých, zmračených a ztraumatizovaných. Politika tajných služeb a PAC, kterou stát prováděl během válečných let, dodnes rozděluje guatemalskou společnost, kde jsou oběti nuceni žít vedle viníků, a kde velká část obyvatel nese svým způsobem vinu za podílení se na zločinech. Způsob, jakým se Guatemala s válečným obdobím vyrovnává, je rozhodně svérázný.

Pokud jde o přechodovou spravedlnost, která pod reconciliaci časově i obsahově spadá, při pročitání teorie tranzitivní spravedlnosti Jona Elstera se zdá, že nově nastoupený pořádek, po konci předchozího režimu, je zmítán emocemi, pod jejich vlivem provádí neúměrné tresty a chová se stejně krutě jako ti, proti kterým se vymezuje. Elster ve svojí práci mnohokrát zmiňuje Československo a dává za příklad jeho mírumilovný přechod z totalitního režimu k demokracii a Havlovo heslo: „Nejsme jako oni.“ Guatemala je jiný svět. Zde je stát přemlouván, donucován a různými způsoby tlačěn, aby vůbec, alespoň symbolicky, vyjádřil odpor k činům, které se odehrály během konfliktu. Občanské společnosti, jako jsou Fond Myrny Mack, ODHAG, CONAVIGUA, HIJOS, GAM, FAMDEGUA a řada dalších, odvádějí ohromný kus práce a zásluhou jejich činnosti a osobní odvahy je, že reconciliace guatemalské společnosti postupuje vpřed, ač velmi pomalými kroky. Nabízí se tedy korekce výroku Helen Mack Changové (sestry zavražděné Myrny Mack), která hovoří o guatemalské reconciliaci jako o *reconciliación ausente na justicia transicional ausente*. Jakoby cílem státu, v jehož zodpovědnosti je dostát právům obětí, bylo udržet především ticho o uplynulých událostech, takové, které vtisklo název zprávy Paměť ticha. Guatemala by měla začít především mluvit a mezinárodní společenství by mělo pozorně naslouchat, protože pročitání závěrečných zpráv CEH a REMHI otřese nejen choulostivým Evropanem.

Odpovědí na výzkumnou otázku, prezentovanou v úvodu této práce: byla v rámci tranzitivní spravedlnosti obětem guatemalského vnitřního ozbrojeného konfliktu poskytnuta práva, na která mají nárok? je tedy: Guatemalský stát zatím nedostatečným způsobem poskytl práva obětem ozbrojeného vnitřního konfliktu na

pravdu, spravedlnost a odškodnění. Guatemalský stát nevyvíjí dostatečnou aktivitu k tomu, aby poskytl práva obětem konfliktu tak, jak se k tomu zavázal členstvím v mezinárodních organizacích či přijetím mezinárodních konvencí. Guatemalská přechodová spravedlnost nespĺňuje požadavek pružnosti (Elster 2006: 259), soudní procesy s odpovědnými osobami jsou protahovány, odškodnění obětí je kompromitováno neprůhledným zacházením s financemi a v oblasti pravdy je státní politikou spíše mlčení, než otevřené a pravdivé informování o minulosti.

Za hlavní příčinu je možné označit neprovedení administrativní spravedlnosti, nedostatečné povědomí o vlastních právech a nárocích indiánského obyvatelstva, přičemž tato neznalost je důsledkem výrazné segregace společnosti na bělochy a indiány. Indiáni poté, přestože představují 80% všech obětí ozbrojeného vnitřního konfliktu, svá práva obětí neuplatňují.

Od doby, co lidstvo vynalezlo válku, je její skončení spojeno s vyřizováním účtů s poraženým protivníkem. Poučené staletými konfliktů se různé společnosti snaží nalézt takový způsob, který nejlépe zaručí ne to, že se konflikt neobjeví znovu, na to by celkem dostačovalo jednu stranu konfliktu definitivně zlikvidovat, ale to, že se zneprátelená společnost usmíří. Je cestou k usmíření tranzitivní spravedlnost? Nástroje, kterými tranzitivní spravedlnost disponuje, minimálně poskytují měřitelné hodnoty (počty obětí – počty objasněných trestných činů; počty obětí - počty odškodněných; dostupnost a pravdivost údajů o minulosti). Výzkum v oblasti přechodové spravedlnosti by se měl zaměřit na hledání vztahu mezi zrealizovanými nástroji přechodové spravedlnosti a úrovní tolerance v dané společnosti, a potvrdit, či případně vyvrátit vztah přímé úměry. Zatím je otázka přínosu tranzitivní spravedlnosti a celé rekonciliace spíše otázkou povahy křesťanské společnosti a víry v ozdravné účinky spravedlnosti, viz Elizabeth Coleová výše.

V současné době je Guatemala státem, jehož index demokracie byl snížen hlavně kvůli nevyhovující bezpečnostní situaci⁸, která představuje vyhrožování a vydírání politiků, veřejné lynčování, vraždy novinářů a únosy. Problémem zůstává výrazné rozdělení guatemalské společnosti na indiány a bělochy. Rekonciliace ve své konečné fázi předpokládá, podle Huyse, celospolečenskou inkluzi všech složek a její mírumilovné soužití. Podle zprávy CIDH jsou v tomto směru učiněny jisté pokroky, ale

⁸ Země v současné době drží index „částečně svobodná“ (partly free). Zdroj: Freedom House.

vzhledem k hlubokému vyloučení indiánské populace ze společnosti je tento úkol velmi dlouhodobý. Zmíněné inkluzi však brání samotný guatemalský stát, který svou nečinností pouze rozšiřuje propast mezi sebou samým (jako viníkem) a společností (jako obětí).

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

Beristain, C. M. 2005. Reconciliación luego de conflictos violentos: un marco teórico. In Oreamuno, Gilda Pacheco; Narea, Lorena Acevedo; Galli Guido (eds.). *Verdad, justicia y reparación. Desafíos para la democracia y la convivencia social*. b.m., IDEA, s. 15-53.

Beristain, Carlos M. 2005. „Reconciliación y democratización en América Latina: un análisis regional.“ In *Verdad, justicia y reparación. Desafíos para la democracia y la convivencia social*. b.m., IDEA. 53-85.

Blanco, Ligia, Zapata, Adrián. 2007. *La Contribución del Proceso de Paz a la Construcción de la Democracia en Guatemala*. In Azpuru Dinorah et al. 2007. *Construyendo la democracia en las sociedades postconflicto. Guatemala y El Salvador, un enfoque comparado*. Guatemala: F&G Editores, 291 – 510.

Bloomfield, David, ed. 2003. *Reconciliation after violent conflict. A Handbook*. Stockholm: IDEA.

Bloomfield, David. 2003. „Reconciliation: An Introduction.“ In: *Reconciliation after violent conflict. A Handbook*. Ed. Bloomfield, David, Barnes, Teresa a Huyse Luc. Stockholm: IDEA, 10-18.

CEH. 1999. *Memoria de Silencio*. Guatemala: Comisión de Esclarecimiento Histórico.

Cole, Elizabeth, ed. 2007. *Teaching the Violent Past*. USA: Rowman & Littlefield.

Dočekalová, Pavla, Švec, Kamil et al. 2010. *Úvod do politologie*. Praha: Grada.

Dwyer, Susan. 1999. *Reconciliation for Realists*. Ethics and International Affairs. Volume 13. S. 81-98.

Eckhardt, Ivan. 2005. *The Guatemalan Civil War: The Bipolarisation of an Internal Conflict*. Perspectives. 25 Winter 2005/2006, s. 23-43.

Elster, Jon. 2006. *Rendición de cuentas. La justicia transicional en perspectiva histórica*. Buenos Aires: Katz Editores.

Galtung, Johan. 2001. *After Violence, Reconstruction, Reconciliation and Resolution*. In *Reconciliation, Justice and Coexistence: Theory and Practice*. Ed. Abu-Nimer, Mohammed. USA: Lexington Books, 3-25.

George L. Alexander a Bennett, Andrew. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Massachusetts: MIT Press.

Huyse, Luc. 2003. „The Process of Reconciliation.“ In: *Reconciliation after violent conflict. A Handbook*. Ed. Bloomfield, David, Barnes, Teresa a Huyse Luc. Stockholm: IDEA, 19-32.

Jiménez, Maira I. B. 2015. „Frente al genocidio: la justicia transicional y movilización en Guatemala.“ *URVIO. Revista Latinoamericana de Estudios de Seguridad*. Č. 16, 37-52.

Kriesberg, Louis. 2007. „Reconciliation: Aspects, Growth and Sequences.“ *International Journal of Peace Studies* 12, č.1, 1-19.

Mack Chang, Helen Beatriz. 2005. „La Reconciliación en Guatemala: un proceso ausente.“ In *Verdad, justicia y reparación. Desafíos para la democracia y la convivencia social*. b.m., IDEA, 175-205.

Mack Chang, Helen Beatriz. 2005. „La Reconciliación en Guatemala: un proceso ausente.“ In *Verdad, justicia y reparación. Desafíos para la democracia y la convivencia social*. b.m., IDEA, 175-205.

Mainwaring, Scott, Brinks, Daniel a Pérez-Liñán, Aníbal. 2001. *Classifying Political Regimes in Latin America, 1945-1999*. In *Studies in Comparative International Development*. Spring 2001, Vol. 36, No. 1, s. 37-65.

Nelson, M. Diane. 2009. *Reckoning. The ends of war in Guatemala*. London: Duke University Press.

Oreamuno, Gilda Pacheco; Narea, Lorena Acevedo; Galli Guido (eds.). 2005. *Verdad, justicia y reparación. Desafíos para la democracia y la convivencia social*. b.m., IDEA.

Richard N. Adams. 1990. *The Conquest Tradition of Central America*. The Wilson Quarterly. Summer 1990. S. 43-53.

Sanford, Victoria. 2008. *Sí, hubo genocidio en Guatemala = Yes, there was a genocide in Guatemala*. In Stone, Dan ed. *The Historiography of Genocide*. London: Palgrave Macmillan. S. 543-576.

Segura L., Mónica. 2010. *Guatemala*. In *Las víctimas y la justicia transicional. ¿Están cumpliendo los Estados latinoamericanos con los estándares internacionales?* Washington: Fundación para el Debido Proceso Legal, 157 – 191.

Villagrán, K. Francisco. 1993. *Biografía política de Guatemala*. Guatemala, San Salvador: FLACSO.

Internetové zdroje:

BBC. 2014. „Guatemala: ¿por qué el Congreso dice que no hubo genocidio?“ *BBC*, 16. 5. 2014. Dostupné na:

http://www.bbc.com/mundo/noticias/2014/05/140515_guatemala_genocidio_resolucion_congreso_icps (31. 7. 2016).

CAFCA. Centro de Análisis Forense y ciencias Aplicadas. www.cafca.gt(31. 7. 2016).

Cambdrige Dictionaries online. Dostupné na

<http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/reconciliation>(31. 7. 2016).

CIDH. Comisión Interamericana de Derechos Humanos. 2016. *Situación de derechos humanos en Guatemala*. Dostupné na

<http://www.oas.org/es/cidh/informes/pdfs/Guatemala2016.pdf>(31. 7. 2016).

Corte de Constitucionalidad. 2009. *Constitución Política de la República Guatemala*.

Dostupné na: <http://www.cc.gob.gt/DocumentosCC/ConstitucionGuatemala.pdf> (31. 7. 2016).

Crocker, David A. 2004. *Reckoning with Past Wrongs: A Normative Framework*. Institute for Philosophy and Public Policy. University of Maryland. Dostupné na <http://terpconnect.umd.edu/~dcrocker/Courses/Docs/Reckoning%20with%20past%20wrongs.pdf>(31. 7. 2016).

FAFG. Fundación de Antropología Forense de Guatemala. fafg.org (31. 7. 2016).

FIDH. 2013. *Genocidio en Guatemala: Ríos Montt culpable*. b.m.: Federación Internacional de Derechos Humanos. Dostupné na: https://www.fidh.org/IMG/pdf/informe_guatemala613esp2013.pdf (31. 7. 2016).

Fischer, Martina. 2011. *Transicional justice and reconciliation: Theory and practise*. Dostupné na https://mhps.net/?get=195/fischer_tj_and_rec_handbook.pdf (31. 7. 2016).

Freedom House. <https://freedomhouse.org/country/guatemala> (31. 7. 2016).

GAM, Grupo de Apoyo Mutuo. 2013. Dostupné na www.gam.org.gt(31. 7. 2016).

ICRC. 2008. *How is the Term „Armed Conflict“ Defined in International Humanitarian Law?* b.m.: International Committee of the Red Cross. Dostupné na: <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf> (31. 7. 2016).

Impunity Watch. 2012. *Verdad histórica en Guatemala: un paso al costado*. b.m.: Impunity Watch. Dostupné na: http://www.impunitywatch.org/docs/Guatemala_-_verdad_historica_un_paso_al_costado_2012.pdf (31. 7. 2016).

Impunity Watch. 2013. *¿La hora de la verdad?* b.m.: Impunity Watch. Dostupné na: http://www.impunitywatch.org/docs/IW_La_hora_de_la_verdad.pdf (31. 7. 2016).

Impunity Watch. 2014. *Monitoreo de la justicia transicional en Guatemala. Tomo II: Derecho a la justicia para las víctimas del Conflicto Armado Interno*. b.m.: Impunity Watch. Dostupné na: [http://www.impunitywatch.org/docs/Research_report_informe_monitoreo IW JUSTICIA Dec 2014.pdf](http://www.impunitywatch.org/docs/Research_report_informe_monitoreo_IW_JUSTICIA_Dec_2014.pdf) (31. 7. 2016).

Impunity Watch. 2014a. *Monitoreo de la Justicia Transicional en Guatemala. Tomo II: Derecho a la justicia para las víctimas del Conflicto Armado Interno*. b.m.: Impunity Watch. Dostupné na:

http://www.impunitywatch.org/docs/Research_report_informe_monitoreo_IW_JUSTI_CIA_Dec_2014.pdf (31. 7. 2016).

Impunity Watch. 2014b. *Monitoreo de la Justicia Transicional en Guatemala. Tomo III: Derecho a la reparación para las víctimas del Conflicto Armado Interno*. b.m.:

Impunity Watch. Dostupné na: http://www.impunitywatch.org/docs/Tomo_III-compressed.pdf (31. 7. 2016).

MINIGUAa. 1997. *Acuerdos de Paz*. Dostupné na:

http://www.gt.undp.org/content/dam/guatemala/docs/publications/undp_gt_Acuerdos-de-Paz-O.pdf (31. 7. 2016).

MINIGUAb. 1997. *Ley de la Reconciliación Nacional*. Dostupné na:

http://www.gt.undp.org/content/dam/guatemala/docs/publications/undp_gt_Acuerdos-de-Paz-O.pdf (31. 7. 2016).

MP 2011. *Instrucción General No. 2-2011*. Guatemala: Ministerio Público. Dostupné na

<https://www.mp.gob.gt/wp-content/uploads/2013/INSTRUCCION-GENERAL-02-2011.pdf> (31. 7. 2016).

MP. Ministerio Público de Guatemala. www.mp.gob.gt(31. 7. 2016).

ODHAG. 1998a. *Guatemala: Nunca más. Tomo I, cap. II. Destrucción de la semilla*.

Guatemala: Organización de Derechos Humanos en Guatemala. Dostupné na:

<http://www.odhag.org.gt/html/TOMO1C2.HTM>(31. 7. 2016).

ODHAG. 1998b. *Guatemala: Nunca más. Tomo I, cap. III. La agresión a la*

comunidad. Guatemala: Organización de Derechos Humanos en Guatemala. Dostupné

na: <http://www.odhag.org.gt/html/TOMO1C3.HTM> (31. 7. 2016).

ODHAG. 1998c. *Guatemala: Nunca más. Tomo II, cap. I. La inteligencia de la*

violencia. Guatemala: Organización de Derechos Humanos en Guatemala. Dostupné na:

<http://www.odhag.org.gt/html/TOMO2C1.HTM> (31. 7. 2016).

ODHAG. 1998d. *Guatemala: Nunca más. Tomo II, cap. II. Las patrullas de autodefensa civil*. Guatemala: Organización de Derechos Humanos en Guatemala.

Dostupné na: <http://www.odhag.org.gt/html/TOMO2C2.HTM> (31. 7. 2016).

OSN, mise MINIGUA www.un.org/es/peacekeeping/missions/past/minigua.htm (31. 7. 2016).

OSN. 1992. *Código Procesal Penal de Guatemala*. Dostupné na: http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/GTM_codigo_penal.pdf (31. 7. 2016).

OSN. 2005a. *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law*. b.m.: OSN. Dostupné na <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx> (31. 7. 2016).

OSN. 2005b. *Conjunto de principios actualizado para la protección y la promoción de los derechos humanos mediante la lucha contra la impunidad*. Dostupné na <http://www.derechos.org/nizkor/impu/impuppos.html>(31. 7. 2016).

OSN. 2011. *Protección jurídica internacional de los derechos humanos durante los conflictos armados*. New York, Ženeva: OSN, 81-83. Dostupné na http://www.ohchr.org/Documents/Publications/HR_in_armed_conflict_SP.pdf(31. 7. 2016).

OSN. *Mise MINIGUA* b.m.: OSN. Dostupné na: www.un.org/es/peacekeeping/missions/past/minigua.htm(31. 7. 2016).

OSNa. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*. b.m.: OSN. Dostupné na: https://www.oas.org/dil/1948_Convention_on_the_Prevention_and_Punishment_of_the_Crime_of_Genocide.pdf (31. 7. 2016).

OSNb. *Member states*. b.m.: OSN. Dostupné na: <http://www.un.org/en/member-states/#gotoG> (31. 7. 2016).

Prensa Libre. 2013. „Programa de Resarcimiento tendrá vigencia hasta 2023.“ *Prensa Libre*, 30. 12. 2013. Dostupné na: http://www.prensalibre.com/noticias/justicia/PNR-Resarcimiento-Victimas-Conflicto_Armado_0_1057094384.html (31. 7. 2016).

REMHI. Recuperación de la Memoria Histórica. www.remhi.org.gt(31. 7. 2016).

Reuters. 2016. „Genocide trial for Guatemala ex-dictator Rios Montt suspended.“ *Reuters*, 11. 1. 2016. Dostupné na <http://www.reuters.com/article/us-guatemala-trial-idUSKCN0UP21F20160111> (31. 7. 2016).

SEPAZ. Secretaría de la Paz. sepaz.gob.gt (31. 7. 2016).